Mensenrechtenrapportage 2011

Rapportage over de uitvoering van de mensenrechtenstrategie ‘Verantwoordelijk voor Vrijheid’

Voorwoord

In deze rapportage brengt de regering verslag uit over de uitvoering van haar strategie om mensenrechten wereldwijd te bevorderen. Het jaar 2011 werd gekenmerkt door ingrijpende veranderingen, zoals de omwentelingen in de Arabische regio en de geboorte van de nieuwe staat Zuid-Sudan.

De ontwikkelingen in de Arabische regio zijn nog in volle gang. De opstanden van burgers in onder meer Tunesië en Egypte hebben geleid tot het aftreden van lang zittende dictators en hebben daarmee het startschot gegeven voor een nieuwe periode met kansen voor betere naleving van mensenrechten. Kansen voor vrouwen, kansen voor homoseksuelen, lesbiennes en transseksuelen om vrij te zijn van discriminatie en bovenal kansen voor iedereen op vrijheid van meningsuiting. Zoals Nobelprijswinnares Tawakkol Karman tijdens haar lezing op het ministerie van Buitenlandse Zaken afgelopen november stelde, 'freedom of expression is the foundation of an upcoming democratic state'.

Deze rapportage geeft een overzicht van de thema's die centraal staan in het mensenrechtenbeleid, de ontwikkelingen per regio en de middelen die zijn ingezet. Nederland ziet mensenrechten als een essentieel en integraal onderdeel van zijn buitenlands beleid. De regering zet daarbij in op meer effectiviteit, focus en meerwaarde. In april werd daartoe de geactualiseerde mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid' uitgebracht. Het mensenrechtenfonds sluit nauw aan bij de Mensenrechtenstrategie en wordt sinds 2011 in een beperkter aantal landen ingezet. Menselijke waardigheid is het uitgangspunt van het bevorderen van mensenrechten.

Naast positieve ontwikkelingen waren er wereldwijd ook vele schendingen van mensenrechten. De zware repressie en misdaden begaan in opdracht van kolonel Qadaffi in Libië en president Assad in Syrië om hun machtsposities te behouden zijn hier slechts twee voorbeelden van. De EU stelde dan ook zware sancties in tegen deze twee regimes. Ik put hoop en inspiratie uit het doorzettingsvermogen van individuele mensenrechtenverdedigers zoals Tawakkol Karman, die strijden voor een verbetering van de mensenrechtensituatie in hun land in zeer moeilijke omstandigheden. Ook Nederland spant zich in voor bevordering van mensenrechten en vrijheden in de wereld.

Uri Rosenthal

Minister van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord 2

Inhoudsopgave 3

Lijst met afkortingen 4

Samenvatting 6

1. Vrijheid en democratie 9
    1. Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid 9
    2. Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging 10
    3. Gelijke rechten voor iedereen 11

2. Vrijheid en veiligheid 15
    1. Stelselmatige en grove mensenrechtenschendingen 15
    2. Ondersteuning van mensenrechtenverdedigers 17
    3. Mensenrechten in conflictsituaties 18

3. Vrijheid en welvaart 20
    1. Fundamentele arbeidsnormen (ILO) en gelijk speelveld 20
    2. Maatschappelijk verantwoord ondernemen 20
    3. Mensenrechten als bijdrage aan ontwikkeling 22

4. Instrumenten 23
    1. EU-buitenlandbeleid 23
    2. VN 25
    3. Versterking regionale organisaties binnen Europa 26
    4. Versterking regionale organisaties buiten Europa 28

5. Mensenrechtenontwikkelingen en –beleid per regio 29
    1. Arabische regio 29
    2. Azië 31
    3. Afrika 33
    4. De Amerika's 35
    5. Europese landen 36
    6. Oost-Europa en Centraal-Azië 38

6. Bijlagen 41
    1. Overzicht activiteiten ambassades 10 december 2011 41
    2. Overzicht Mensenrechtenfonds 45

Lijst met afkortingen

AICHR - *Association of Southeast Asian Nations Intergovernmental Commission on Human Rights*

ASEAN - *Association of Southeast Asian Nations*

AU - Afrikaanse Unie

AVVN – Algemene Vergadering van de Verenigde Naties

COHOM - *Commission de Droits de l'Homme*, Werkgroep voor de Mensenrechten van de Europese Raad

CPT – *European Committee for the Prevention of Torture*

DRC - Democratische Republiek Congo

EC – Europese Commissie

EDEO – Europese Dienst voor Extern Optreden

EU – Europese Unie

EHRM – Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EVRM - Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

IACHR - *Inter-American Commission on Human Rights*

ICC - *International Criminal Court*

ICTY – *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*

ILO - *International Labour Organisation*

HRW - *Human Rights Watch*

HV – Hoge Vertegenwoordiger

LHBT – Lesbiennes, Homo's, Biseksuelen en Transgenders

Matra - Hulpprogramma voor Maatschappelijke Transformatie

MENA - *Middle East and North Africa*

MRA – Mensenrechtenambassadeur

MRR – Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties

MVO – Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

NAP - Nationaal Actieplan

NGO – Niet-gouvernementele organisatie

OAS - *Organization of American States*

OESO - Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

OVSE – Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa

PA - Palestijnse Autoriteit

PV - Permanente Vertegenwoordiging

RvE – Raad van Europa

UPR – *Universal Periodic Review*

VN – Verenigde Naties

Samenvatting

1. In deze mensenrechtenrapportage 2011 vormt de in april jongstleden geactualiseerde strategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid – mensenrechten in het buitenlands beleid' het uitgangspunt voor een uiteenzetting van de ondernomen activiteiten en behaalde resultaten. In de Nederlandse mensenrechtenstrategie zijn de uitgangspunten universaliteit van de mensenrechten, selectiviteit in landenkeuze en thema's. Er zijn vijf prioriteiten, te weten vrijheid van meningsuiting, inclusief internetvrijheid, en vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, gelijke rechten voor iedereen, ondersteuning van mensenrechtenverdedigers, maatschappelijk verantwoord ondernemen en aandacht voor aanpak van de ernstigste schendingen en schenders. Wij richten onze inzet op die terreinen waar we het meeste resultaat kunnen behalen en streven samenwerking en een werkverdeling met andere '*likeminded*' landen na. De aanpak van Nederland is gericht op communicatie in plaats van confrontatie. De ervaring leert dat landen vermanend aanspreken vaak niet werkt. Een betere aanpak is aansluiting te zoeken bij lokale initiatieven en prioriteiten in een land om zo mensenrechten beter te garanderen. De beleidsprioriteiten worden behandeld in de eerste drie thematische hoofdstukken. In hoofdstuk 4 komen de multilaterale instrumenten aan bod. Hoofdstuk 5 gaat in op de mensenrechtensituatie per regio en bevat eveneens voorbeelden van Nederlandse interventies.

2. In 2011 zette Nederland zich wereldwijd in voor versterking van het medialandschap in landen waar van mediadiversiteit geen sprake is. Veel aandacht ging uit naar internetvrijheid in contacten met overheden, bedrijven, academici, experts, internationale organisaties en niet-gouvernementele organisaties (NGO's). Nederland heeft de inperking van vrij internet en de gevolgen daarvan voor mensenrechtenverdedigers in landen als Birma, Iran en Wit-Rusland aan de orde gesteld. Ook met de Verenigde Staten (VS) werd dit onderwerp besproken. Op 8 en 9 december zat minister Rosenthal in Den Haag een ministeriële conferentie voor over internetvrijheid, waarin vijftien landen een gezamenlijke verklaring voor internetvrijheid aannamen en *Secretary of State* Clinton een *key note* speech gaf. Binnen de Europese Unie (EU) heeft Nederland meermalen met succes gepleit voor opname van verwijzingen naar het belang van internetvrijheid in Raadsconclusies over de transitie in enige Arabische landen. Ook werd met Nederlandse ICT-bedrijven gesproken over de noodzaak tot zelfregulering bij het doen van zaken met landen die filtertechnologie mogelijk misbruiken.

3. De burgerprotesten in de Arabische wereld leidden in 2011 tot revoluties in o.a. Tunesië, Egypte en Libië en tot democratische hervormingen in verschillende andere Arabische landen. Nederland probeerde te bevorderen dat deze democratiseringsprocessen vergezeld gaan van meer respect voor mensenrechten. Nederland intensiveerde daartoe de ondersteuning van mensenrechtenverdedigers en hun organisaties. Ook werd de snelle opening van een regionaal kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten (OHCHR) in Tunis ondersteund.

4. Nederland heeft zich ingespannen om vervolging van godsdienstige minderheden tegen te gaan. In landen waar de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging onder druk staat voerden onze ambassades een dialoog met de overheid en werden projecten ondersteund ter bescherming van godsdienstige en levensbeschouwelijke minderheden en individuen. De evaluatie van de pilot godsdienstvrijheid die in vijf landen plaatsvond, werd afgerond. Deze pilot wordt in 2012 uitgebreid. Ook voor vrouwenrechten en de rechten van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT) spande de regering zich met succes in. Tijdens de reguliere zitting van de Mensenrechtenraad (MRR) van de Verenigde Naties (VN) in juni 2011 deden 85 landen een oproep om de strafbaarstelling van homoseksualiteit te beëindigen. Dat was een doorbraak, het taboe rond homoseksualiteit is in veel landen nog groot. Ook werd in 2011 extra aandacht besteed aan vrouwen in de MENA (*Middle East and North Africa*)-regio, met steun aan projecten ter bevordering van

vrouwenparticipatie in democratische transitieprocessen.

5. Dit kabinet hecht groot belang aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). In juni 2011 heeft de MRR de door Professor John Ruggie opgestelde VN-richtsnoeren voor het bedrijfsleven en mensenrechten, de zogenaamde *Guiding Principles on Business and Human Rights*, bekrachtigd. De Europese Commissie publiceerde in oktober 2011 een mededeling over MVO. De Commissie verwacht dat alle ondernemingen gaan voldoen aan MVO op het vlak van de naleving van de mensenrechten, zoals omgeschreven in de VN-richtsnoeren. De Nederlandse regering heeft zich het afgelopen jaar ook ingezet voor de opname van een apart hoofdstuk mensenrechten in de OESO-richtlijnen (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) voor multinationale ondernemingen en de toepassing van de richtlijnen op de hele keten. In mei zijn deze richtlijnen onder Nederlands voorzitterschap herzien. Nederland bevordert MVO ook via de ambassades. Dit gebeurt voornamelijk door een pilot die sinds 2009 loopt in acht landen met als doel een hechtere samenwerking met het bedrijfsleven inzake MVO-activiteiten die gericht zijn op de verbetering van mensenrechten. Mensenrechten en MVO zijn ook onderwerp van de beleidsdialoog met de betreffende landen. In december werd de eerste van een reeks bijeenkomsten georganiseerd in Nederland met bedrijven, NGO's en andere belanghebbenden.

6. Nederland heeft in 2011 meerdere malen ernstige schendingen van mensenrechten veroordeeld en was vaak de initiatiefnemer van passende actie in EU- of VN-verband. Daarbij werden ook bevriende staten aangesproken, bijvoorbeeld door met hen de dialoog aan te gaan over misstanden. Zo nam Nederland het initiatief om de Europese Commissie te verzoeken het narcoticum Sodium Thiopental en andere middelen die worden gebruikt bij dodelijke injecties in o.a. de Verenigde Staten, aan te merken als producten waarvoor een vergunning is vereist voor productief medisch gebruik (en niet voor uitvoering van de doodstraf).

7. Het mensenrechtenfonds vormde ook in 2011 een nuttig instrument om bilateraal initiatieven te ondersteunen voor de implementatie van mensenrechten.

8. Nederland heeft zich in 2011 actief ingezet voor aandacht in VN-verband voor landenspecifieke mensenrechtensituaties. Zo was Nederland samen met de VS en de Palestijnse Autoriteit voortrekker bij de totstandkoming van een resolutie over Jemen in de MRR. Mede dankzij effectievere EU-lobby zijn zowel in de MRR als de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) verschillende landenresoluties, waaronder over Syrië, aangenomen. De drie terugkerende landenresoluties in de AVVN –over Iran, Birma en Noord-Korea – zijn wederom met meer stemmen aangenomen dan vorig jaar. Verder is extra aandacht besteed aan participatie van NGO's binnen de VN. Ook heeft Nederland zich er in EU-verband sterk voor gemaakt dat in de MRR en de AVVN aangenomen resoluties gevrijwaard bleven van paragrafen waarmee de onafhankelijkheid van het VN-mensenrechteninstrumentarium wordt beperkt.

9. Met het Verdrag van Lissabon zijn voorwaarden voor een verscherpt toezicht op mensenrechten binnen de Unie gecreëerd. Sindsdien zijn er verschillende concrete stappen genomen. Zo is het EU-Handvest voor de grondrechten juridisch bindend geworden. Hoge Vertegenwoordiger Ashton heeft via een gezamenlijke mededeling de aanzet gegeven voor een nieuwe effectievere EU-mensenrechtenstrategie. Nederland heeft de HV waar mogelijk ondersteund. Nederland heeft het initiatief genomen te werken aan verdere werkverdeling van EDEO en EU-lidstaten. Hierdoor kunnen EU-lidstaten potentieel meer aansluiten bij initiatieven en *side events* van EU-partners. Nederland richt zich daarbij op de prioriteiten van de strategie.

10. In 2011 is ook gewerkt aan versterking van regionale organisaties buiten Europa. De Arabische Liga speelde een belangrijke rol bij de veroordeling van mensenrechtenschendingen in de regio in 2011.

Nederland heeft formeel de waarnemersstatus bij de Arabische Liga aangevraagd. De Afrikaanse Unie en de EU werkten samen in een expertgroep over goed bestuur en mensenrechten. Ook ondersteunde Nederland de Inter-Amerikaanse Commissie voor Mensenrechten van de *Organization of American States* (OAS), waar is besloten extra aandacht aan LHBT-rechten te besteden.

1 Vrijheid en democratie

1.1 Vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid

11. Vrijheid van meningsuiting is een van de prioriteiten van het Nederlandse buitenlandse mensenrechtenbeleid. De groeiende rol van internet als medium om informatie, meningen en nieuws vrij te kunnen delen, maakt de bevordering van internetvrijheid een extra speerpunt van de regering. Nederland heeft in 2011 op dit gebied in bilateraal en multilateraal kader consequent het initiatief genomen.

Vrijheid van meningsuiting

12. In 2011 zette Nederland zich in voor versterking van het medialandschap in landen waar van mediadiversiteit geen sprake is. Nederland maakte zich sterk voor vrijheid van meningsuiting door bijvoorbeeld veiligheid en vrijheid van journalisten op te brengen tijdens de *Universal Periodic Reviews* (UPR's) van landen die dit jaar werden behandeld in de Mensenrechtenraad zoals Zimbabwe, Swaziland, Somalië, Thailand en Tadzjikistan. In EU-verband vroeg Nederland om aandacht voor journalisten in nood in onder meer Iran.

13. Uit het mensenrechtenfonds werd een aantal projecten gesteund die ruimte bieden aan kritische journalistiek, voornamelijk in landen waar vrijheid van meningsuiting het meest onder druk stond zoals Iran, Birma en Zimbabwe. Ook zijn trainingen aan journalisten gefinancierd, zowel op het gebied van traditionele als nieuwe media. Verder werden onafhankelijke nieuwsbronnen gesteund die door middel van nieuwssites en radioprogramma's kwalitatief hoogwaardig nieuws brachten op plekken waar dit niet beschikbaar is.

Internetvrijheid

14. Nederland heeft het afgelopen jaar bilateraal veel aandacht besteed aan internetvrijheid. Zo had minister Rosenthal een ontmoeting met de Egyptische blogster Esraa Abdel Fattah, die een leidende rol had tijdens de online protesten tegen de regering van Mubarak begin dit jaar. Ook heeft Nederland stelselmatig de inperking van de toegang tot vrij internet en de gevolgen daarvan voor verdedigers van mensenrechten in landen als Birma, Iran en Wit-Rusland aan de orde gesteld.

15. Nederland heeft het afgelopen jaar in diverse internationale fora, met overheden, bedrijven, academici, experts, internationale organisaties en NGO's aandacht gevraagd voor internetvrijheid. Binnen de EU is meermalen met succes gepleit voor opname van verwijzingen naar het belang van internetvrijheid in Raadsconclusies over de transitie in enige Arabische landen. Daarnaast heeft Nederland er in de Raad van Europa (RvE) op toegezien dat in de ontwikkeling van een *Internet Governance Strategy* voldoende aandacht werd besteed aan mensenrechten op internet. Ook in OVSE-kader (Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa) is gepleit voor opname van verwijzingen naar bloggers en andere burgerjournalisten in gezamenlijke verklaringen over mediapluriformiteit. Minister Rosenthal ontving eind mei Frank La Rue, de VN-Speciaal Rapporteur voor de Vrijheid van Meningsuiting, en verwelkomde daarbij zijn rapport over het belang van vrijheid van meningsuiting online, dat hij later aan de MRR en de AVVN presenteerde. In New York organiseerde Nederland in oktober samen met Zweden en Noorwegen een *side-event* bij de AVVN over het belang van universele toegang tot internet.

16. In 2011 besteedde Nederland opnieuw veel aandacht aan de rol van bedrijven bij het bevorderen van internetvrijheid. De ministeries van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, Veiligheid en Justitie en Buitenlandse Zaken spraken gezamenlijk met een aantal Nederlandse ICT-bedrijven over de noodzaak tot zelfregulering bij het zaken doen met landen die filtertechnologie mogelijk

misbruiken. In de EU deed Nederland voorstellen aan zowel de Europese Commissie (EC) als andere lidstaten om technologie waarmee repressieve regimes het internet voor politieke doeleinden kunnen filteren en monitoren in de *dual use*-verordening op te nemen. Nederland was bovendien actief bij de *Silicon Valley Human Rights Conference* in San Francisco, waar tientallen internetbedrijven uit Silicon Valley met overheden en NGO's bespraken wat bedrijven specifiek kunnen doen om ervoor te zorgen dat hun technologie niet wordt misbruikt voor mensenrechtenschendingen.

Ministeriële conferentie internetvrijheid

Op 8 en 9 december zat minister Rosenthal in Den Haag een ministeriële conferentie voor over internetvrijheid. Het evenement werd in samenwerking met Google en *Free Press Unlimited* georganiseerd. Tweehonderd vertegenwoordigers van landen, bedrijven, NGO's, technische specialisten, bloggers en cyberactivisten van over de hele wereld kwamen hiervoor naar Nederland. Na een inleiding door de *Chief Executive Chairman* van Google, Eric Schmidt, werd de conferentie geopend met een *keynote* speech van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Hillary Clinton. Daarnaast spraken tijdens de conferentie onder meer de Zweedse minister van Buitenlandse Zaken Bildt, de Estse minister van Buitenlandse Zaken Paet, de Keniaanse minister van Communicatie en Informatie Pogisho, en de Ghanese minister van Communicatie Idrissu. De conferentie kon via sociale mediakanalen (Facebook, Twitter) in zijn geheel online worden gevolgd. Als belangrijkste uitkomst van de conferentie is met 15 landen een coalitie opgericht, die zich in een gezamenlijke verklaring hebben gecommitteerd aan de bevordering van internetvrijheid. Ook is samen met de VS een fonds opgericht ter ondersteuning van noodinternetvoorzieningen voor organisaties en individuen die geen toegang tot internet hebben in hun land. Midden 2012 vindt in Kenia de follow-up conferentie plaats, waarbij Kenia het voorzitterschap van de coalitie overneemt.

Vrijheid van vereniging en vergadering

17. Zowel in EU- als in VN-verband ziet Nederland er op toe dat het recht op vrijheid van vereniging en vergadering voldoende tot uiting komt in de praktijk. Daarnaast zet Nederland zich, zoals ook genoemd in de mensenrechtenstrategie, binnen verschillende thema's extra in voor de vrijheid van vereniging en vergadering. Zo maakt Nederland zich in Oost-Europa sterk voor het recht op vergadering van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders en streeft in het kader van bevordering van fundamentele arbeidsnormen ook naar vrijheid van (vak)vereniging. Nederland steunt daarnaast via FNV Mondiaal en CNV Internationaal internationale vakbonden en –bewegingen (zusterorganisaties) in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Oost-Europa. Het doel van hun programma's is het bevorderen van arbeids- en vakbondsrechten als bijdrage aan duurzame armoedebestrijding. Een voorbeeld is een FNV-programma met arbeids-NGO's in China gericht op de versterking van de organisatie van werknemers.

1.2 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

18. Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is een van de beleidsprioriteiten in het mensenrechtenbeleid. Nederland heeft zich opnieuw ingespannen om vervolging van christelijke en andere godsdienstige minderheden tegen te gaan. Ook worden landen aangesproken wanneer zij individuen vervolgen op religieuze gronden, zoals in het geval van de Pakistaanse christen Asia Bibi die onder de blasfemiewetgeving ter dood is veroordeeld. Bij het bevorderen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is de scheiding van Kerk en Staat voor Nederland een belangrijk uitgangspunt. De regering besteedt bijzondere aandacht aan het recht om van geloof te veranderen en het recht om zonder godsdienstige overtuiging of activiteit te leven. In landen waar de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging onder druk staat voerden onze ambassades een dialoog met de overheid en werden projecten ondersteund ter bescherming van godsdienstige en levensbeschouwelijke minderheden en individuen.

19. In februari was Nederland de motor achter de Raadsconclusies van de EU waarin de Unie versterking van haar beleid aankondigde voor bedreigde godsdienstige minderheden. Deze versterking bestaat uit samenwerking met derde landen, periodieke rapportages en het uitnodigen van de Hoge Vertegenwoordiger van de Mensenrechten om te rapporteren over concrete maatregelen en voorstellen te doen om godsdienstige intolerantie tegen te gaan. Tevens was Nederland een drijvende kracht achter het EU-actieplan voor vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, dat in 2012 verder wordt uitgewerkt.

20. In 2009 is op de ambassades in China, Egypte, India, Kazachstan en Eritrea een pilot godsdienstvrijheid gestart waarin onder meer aandacht werd besteed aan onderdrukte godsdienstige groepen zoals Ahmadiya, Bahá'í, islamitische en christelijke minderheden. Eind 2011 is de eerste fase van deze pilot afgerond. Over de bevindingen is een separate rapportage opgesteld. Zorgelijk was de toename van godsdienstregistratiewetgeving in diverse landen, die de geloofsvrijheid ernstig kan beperken. In individuele gevallen waarin mensen vanwege hun geloof in de problemen kwamen, bleek stille diplomatie vaak het beste te werken. In de pilotlanden is door onze ambassades geïnvesteerd in kennisopbouw en werd een scala aan activiteiten ontplooid, zowel op multilateraal als op bilateraal niveau. In de Indiase deelstaat Gujarat gaven juristen onder meer trainingssessies aan het lokale bestuur over mensenrechten en godsdienst. In Orissa lag de nadruk op het trainen van politie en justitie op het terrein van godsdienstige minderheden, godsdienstige vrijheden en mensenrechten met als resultaat een speciaal ontwikkelde trainingsmodule voor de opleiding van politie-rekruten op de politieacademie. In Egypte ondersteunde de ambassade het opzetten van dialogen tussen jonge leiders van verschillende godsdienstige gemeenschappen. De ambassade in China heeft projecten gefinancierd waardoor meer Tibetaanse novicen gebruik konden maken van godsdienstige opleidingsmogelijkheden. In Kazachstan werd getracht de ontwerpwetten voor vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en de vrijheid van vereniging in overeenstemming te brengen met de richtlijnen van de OVSE, wat helaas niet tot het gewenste resultaat heeft geleid. In dit proces is het wel gelukt een duurzame betrokkenheid van maatschappelijke organisaties te bewerkstelligen.

21. Nederland heeft er op toegezien dat de EU zowel in maart in de MRR als in het najaar in de AVVN wederom een resolutie indiende over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Helaas bleek er onvoldoende steun binnen de EU voor het Nederlandse voorstel om in de EU-resoluties prominentere aandacht te besteden aan het recht om van geloof te veranderen en om zonder godsdienstige overtuiging of activiteit te leven.

22. Na een intensieve lobbycampagne tegen het concept 'godsdienstlastering' door zowel de VS als de EU – waaraan Nederland actief heeft bijgedragen – nam zowel in de MRR als in de AVVN de internationale steun voor de OIC-resoluties af. De OIC-landen dienden daarom alternatieve resoluties in over 'godsdienstige intolerantie' en Nederland heeft zich er voor ingezet om deze resoluties zoveel mogelijk te ontdoen van elementen die indruisen tegen het mensenrechtenacquis. Nederland heeft er ten slotte met succes op aangedrongen dat de EU in de AVVN wederom een stevige positieverklaring afgaf bij het aannemen van de traditionele Pakistaans-Filipijnse resolutie over interreligieuze dialoog, onder meer v.w.b. de elementen in die resolutie die in strijd zijn met de scheiding van Kerk en Staat.

1.3 Gelijke rechten voor iedereen

Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT)

23. Nederland vraagt in het buitenland aandacht voor de bestrijding van discriminatie op basis van seksuele oriëntatie of genderidentiteit, als een van haar prioritaire beleidsthema's. Nederland heeft in de COHOM (*Commission de Droits de l'Homme*, EU-mensenrechten- en democratiseringswerkgroep) en in de daarvoor speciaal opgerichte taakgroep LHBT aandacht

gevraagd voor een gemeenschappelijk EU-optreden in derde landen om LHBT-rechten te waarborgen. Ook in het kader van het uitbreidingsbeleid van de EU dringt Nederland aan op respect voor LHBT-rechten en is dit op Nederlands aandringen expliciet opgenomen in de Raadsconclusies over het EU-uitbreidingspakket op 5 december 2011.

24. Daarnaast heeft Nederland zich ook in VN-verband ingezet voor rechten van seksuele minderheden. Zo steunde Nederland de Mensenrechtenraad-resolutie over LHBT's in juni 2011. Bovendien was de Nederlandse Vertegenwoordiging bij de VN in New York in 2011 covoorzitter van de LHBT-*core group* en was Nederland een van de organisatoren van een LHBT-*side event* en marge van de AVVN in december 2011. Hierbij werd aandacht gevraagd voor het pesten van jongeren vanwege hun geaardheid of seksuele oriëntatie. Deze bijeenkomst was goed bezocht en werd voorgezeten door Kenneth Roth, de directeur van *Human Rights Watch* (HRW). Er waren presentaties van hoge VN-officials en NGO's en de directeur van UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)* ging in op de UNESCO-actie die *homophobic bullying* op scholen moet tegengaan. In de panels waren activisten uit Libanon, Thailand en Nigeria aanwezig.

25. Nederland richtte zich in de bilaterale inspanningen vooral op Afrika en Oost-Europa/Centraal-Azië. Dit zijn regio's waarin LHBT-rechten zwaar onder druk staan. Een voorbeeld is de Nederlandse rol tijdens de UPR-examens waarbij LHBT-rechten aan de orde werden gesteld en aandacht werd besteed aan decriminalisering en bevordering van non-discriminatie. Zo is tijdens het landenexamen van Uganda de aanbeveling gedaan om geslachtsgemeenschap met dezelfde sekse te legaliseren. Deze aanbeveling is helaas niet aangenomen. Ook tijdens het examen van Litouwen deed Nederland aanbevelingen. De minister van Litouwen verklaarde in een antwoord hierop intensiever haatmisdrijven tegen seksuele minderheden te bestrijden.

26. Ook binnen de Raad van Europa (RvE) heeft Nederland LHBT-rechten hoog op de politieke agenda staan. Zo werkten de ministeries van Buitenlandse Zaken en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap nauw samen om de in 2010 aangenomen richtlijnen ten aanzien van LHBT steviger te verankeren binnen de lidstaten van de RvE. Zoals in de drie voorgaande jaren ondersteunde Nederland ook in 2011 een detachering van een LHBT-expert bij het kantoor van de Commissaris van de Rechten van de Mens van de RvE. Het doel daarvan was om LHBT-expertise structureel te verankeren in het secretariaat van de Raad, bij voorkeur door een vaste benoeming van een LHBT-expert. De Nederlandse detachering heeft onder meer geresulteerd in het omvangrijke rapport "Discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en 'gender'- identiteit in Europa", dat in de zomer door de Mensenrechtencommissaris werd gepresenteerd.

27. Nederland zet zich ook actief in voor het verwijderen van de classificatie van genderdysphorie als ziekte in de *International Classification of Diseases* van de *World Health Organization*. Nederland heeft voor dit doel in november 2011 een Expertbijeenkomst georganiseerd samen met *Global Action for Trans Equality.*

28. Tijdens de *Human Dimension Implementation Meeting* in oktober in Warschau heeft Nederland in OVSE-verband een *side event* over LHBT-rechten ondersteund om aandacht te vragen voor het belang van het opnemen van seksuele oriëntatie in het OVSE-*acquis*. Nederland heeft zich actief opgesteld met een aantal gelijkgezinden om in de OVSE-ministeriële van Vilnius in december 2011 een verwijzing op te nemen naar seksuele oriëntatie in het mandaat van de Speciaal Rapporteur voor non-discriminatie en tolerantie. De uitkomst was teleurstellend; voor het eerst in de geschiedenis van de OVSE is geen enkel besluit gevallen in de zogenaamde 'menselijke dimensie'.

29. Ten slotte rapporteerden Nederlandse ambassades in een groot aantal landen over de ontwikkelingen op het gebied van LHBT-rechten en werden het mensenrechtenfonds en Matra ingezet om de rechten

van seksuele minderheden internationaal te bevorderen. Met Nederlandse Matra-middelen ondersteunde het COC (Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit) lokale initiatieven in Albanië die de acceptatie van homoseksualiteit vergroten. Nederlandse ambassades in de Westelijke Balkan speelden een actieve rol bij de organisaties van *gay parades*. In Split liep de Nederlandse ambassadeur mee. In Belgrado werd de parade op het laatste moment afgeblazen. Het Consulaat-Generaal in Sint Petersburg organiseerde een van de eerste *gay parades* in Rusland. Ook op de Balkan (Kroatië, Servië) zet Nederland zich in om evenementen als de *Gay Pride* te steunen en mogelijk te maken.

***Rainbow Awards* China**

Op 9 december 2011 werden voor het eerst de *Rainbow Awards* uitgereikt in Peking. Deze prijs is in het leven geroepen door verschillende Chinese LHBT-organisaties en werd uitgereikt aan Chinese media die in het afgelopen jaar op positieve wijze aandacht besteedden aan Chinese LHBT. Hierbij droegen zij bij aan het maatschappelijke begrip voor de positie en belangen van LHBT in China. De Nederlandse ambassade werd expliciet genoemd als vriend van de Chinese LHBT-gemeenschap en mocht daarom een prijs overhandigen in de categorie "Engelstalige Chinese media".

Vrouwenrechten

30. Nederland speelt een leidende rol bij de bescherming en bevordering van de rechten van vrouwen wereldwijd. Discriminatie van vrouwen is vaak diep verankerd in cultuur en traditionele machtsverhoudingen en hun achterstelling gaat dikwijls gepaard met geweld. Nederland draagt bij aan de bestrijding hiervan door dit onderwerp in multilateraal verband op de agenda te plaatsen en projecten ter bestrijding van geweld tegen vrouwen financieel te ondersteunen.

31. Een van de projecten die Nederland ondersteunde is het *Bell Bajao* project van de organisatie *Breakthrough* in India. *Breakthrough* produceert films die huiselijk geweld aan de kaak stellen en waarin juist mannen een actieve rol spelen in het tegengaan hiervan. Nederland ondersteunt de verspreiding van deze filmpjes waarmee al 130 miljoen mensen zijn bereikt. De films zijn een hit op YouTube.[1]

32. In Jordanië gaf onze ambassade een bijdrage aan de organisatie *Jordanian National Commission for Women.* Deze organisatie heeft *women's complaints offices* opgezet waar vrouwen terecht kunnen met vragen en klachten onder andere op het gebied van huwelijksproblemen en mishandeling. Medewerkers van deze klachtenbureaus en partnerorganisaties werden getraind op sociaal, psychologisch en juridisch gebied. Er is een nationale database opgezet waarin alle schendingen van de rechten van de vrouw worden geregistreerd. Ook werd een verwijzingssysteem gecreëerd waarbij online toegang wordt verleend aan organisaties en specialisten die zaken in behandeling kunnen nemen.

33. Nederland ondersteunde vanuit het *Millennium Development Goal*-3 fonds, dat in 2011 werd opgevolgd door het *Fund for leadership and political support for women*, projecten ter versterking van de rechten van vrouwen. Ook is er in 2011 extra aandacht besteed aan vrouwen in de MENA (*Middle East and North Africa)*-regio met steun aan projecten ter bevordering van vrouwenparticipatie in de Arabische regio. Daarnaast heeft minister Rosenthal samen met *Secretary of State* Clinton in april een *joint statement* uitgegeven over het belang van de participatie van

[1] Voorbeelden hiervan zijn te vinden op http://www.youtube.com/watch?v=-9dKXXriVmo of http://www.youtube.com/watch?v=9t3BPv8tBP4&feature=relmfu.

vrouwen in opkomende democratieën. De VS en Nederland werken samen in het ondersteunen van deze vrouwen, onder meer door trainingen op het gebied van politiek leiderschap.

34. Ook ondersteunt Nederland het *Clean Cookstoves*-initiatief, een *public-private alliance* met als doel om zowel vrouwenrechten te bevorderen als klimaatverandering tegen te gaan door vrouwen die eerder op vervuilende en arbeidsintensieve houtkachels kookten, schone en efficiënte kookstellen te geven.

35. Na jaren van onderhandelingen heeft de RvE in 2011 het Verdrag inzake de preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld aangenomen. Nederland heeft intensief onderhandeld om dit verdrag tot stand te laten komen en er op toegezien dat het verdrag goed aansluit bij de VN-agenda. Het verdrag dwingt Statenpartijen actiever op te treden op het gebied van preventie, slachtofferhulp en vervolging van daders van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Nederland streeft ernaar dat voor de zomer van 2012 tot ondertekening van het verdrag kan worden overgegaan.

Mensenhandel

36. Ook het afgelopen jaar heeft Nederland zich actief ingezet voor de bestrijding van mensenhandel, zowel in eigen land als internationaal. Daarbij gaat het in het kader van dit hoofdstuk in het bijzonder om gedwongen prostitutie van vrouwen en meisjes, maar het probleem van de mensenhandel ten behoeve van arbeidsuitbuiting van volwassen mannen en jongens mag evenmin worden onderschat. Via het mensenrechtenfonds zijn in diverse landen projecten van NGO´s en internationale organisaties gesteund die de oprichting van opvangfaciliteiten ("*shelters*") voor slachtoffers tot doel hadden, zoals de *International Organisation for Migration*. Ook zijn bewustwordingsprojecten gesteund. In Oman is een project van de *International Labour Organization* (ILO) gefinancierd gericht op de problematiek van uit het buitenland gerekruteerd huishoudelijk personeel. Daarnaast werden projecten opgezet die zich meer specifiek richten op samenwerking met en capaciteitsopbouw in landen die de bron zijn van mensenhandel naar Nederland. In Europa geldt dit voor landen als Bulgarije en Roemenië. In Afrika is Nigeria een belangrijk herkomstland van vrouwenhandel naar Europa. Een nieuw project is gestart om technische assistentie en training te geven aan het Nigeriaanse agentschap voor de bestrijding van mensenhandel.

37. In multilateraal kader zette Nederland zich in voor brede ratificatie en betere implementatie van de relevante internationale verdragen, zoals het tweede protocol bij de VN-Conventie tegen Transnationaal Georganiseerde Misdaad, dat gericht is op de voorkoming en bestraffing van mensenhandel, in het bijzonder van vrouwen en kinderen. Goede monitoringsmechanismen zijn daarbij van belang. In dit verband wordt toegejuicht dat een onafhankelijke verificatiecommissie is gestart in het kader van het Raad van Europa Verdrag inzake mensenhandel. Ook ondersteunt Nederland consequent het recht van de Speciale Rapporteurs voor mensenhandel en moderne vormen van slavernij om landen te bezoeken en daarover te rapporteren.

2 Vrijheid en veiligheid

2.1 Stelselmatige en grove mensenrechtenschendingen

38. Met de geactualiseerde mensenrechtenstrategie spande Nederland zich ook afgelopen jaar consequent in om grove mensenrechtenschendingen, zoals foltering, het opleggen van de doodstraf en misdaden tegen de menselijkheid tegen te gaan en te veroordelen. Nederland heeft in 2011 meerdere malen ernstige schendingen van mensenrechten veroordeeld en was vaak de initiatiefnemer van passende actie in EU- of VN-verband. Daarbij werden ook bevriende staten aangesproken.

39. Nederland pleit ervoor dat de daders van ernstige misdrijven niet vrijuit gaan. Zo heeft Nederland zich bijvoorbeeld na de arrestatie en veroordeling tot 90 zweepslagen van de Iraanse actrice Marzieh Vafamehr direct sterk gemaakt voor een krachtige Europese veroordeling bij monde van de Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid van de Europese Unie (HV), Catherine Ashton. Ook heeft premier Rutte tijdens zijn officiële bezoek aan Rusland in oktober zowel bij president Medvedev als bij premier Poetin de Nederlandse zorgen naar voren gebracht over de mensenrechtensituatie in Rusland en over de dood van Sergei Magnitsky.

40. Daarnaast spreekt Nederland zich uit tegen het opleggen van de doodstraf. In de zaak van eind september 2011 over de mogelijke executie van de Iraanse predikant Youcef Nadarkhani heeft Nederland het initiatief genomen om de kwestie bij EU-partners onder de aandacht te brengen en te roepen tot een veroordeling door HV Ashton. Zij riep daarop tot de onvoorwaardelijke vrijlating van Nadarkhani. Bovendien nam Nederland in 2011 het initiatief voor een verzoek tot aanpassing van EU-verordening 1263/2005 door de Europese Commissie. Via deze aanpassing komt er een eindgebruikvergunning voor de export van middelen die worden gebruikt bij de uitvoer van de doodstraf in onder andere de VS. Ook veroordeelde Nederland via een EU-verklaring de omstreden executie van Troy Davis.

41. In VN-verband heeft Nederland in het afgelopen jaar aangedrongen op de veroordeling van grove mensenrechtenschendingen. Een voorbeeld hiervan is de actie in EU-verband om een speciale zitting van de MRR over de mensenrechtensituatie in Syrië te houden. Dit gebeurde nadat de internationale onderzoekscommissie op 28 november 2011 een rapport uitbracht waarin zij concludeerde dat er in Syrië misdaden tegen de menselijkheid waren gepleegd. Een door de EU geïnitieerde resolutie werd tijdens de speciale zitting op 2 december 2011 met brede steun aangenomen. De resolutie stelt onder andere een speciale rapporteur voor Syrië in, en vraagt om toegang voor humanitaire hulpverleners en een veldkantoor voor de Hoge Commissaris voor Mensenrechten van de VN.

42. Een ander belangrijk onderdeel van de Nederlandse strijd tegen straffeloosheid is de ondersteuning van internationale strafhoven en tribunalen, waaronder het Internationaal Strafhof (*International Criminal Court*, ICC). De Nederlandse regering is van mening dat wanneer een land zelf niet in staat of bereid is om tot nationale vervolging over te gaan, er een effectief internationaal systeem moet zijn voor de vervolging en berechting van verdachten van genocide, misdaden tegen de menselijkheid of oorlogsmisdrijven.

Internationaal Strafhof

44. In 2011 ratificeerden Tunesië, de Filipijnen, Grenada, de Maldiven, Kaapverdië en Vanuatu het Statuut van Rome. Daarmee telt het ICC momenteel 120 statenpartijen. Voor de legitimiteit en effectiviteit van het ICC is universele ratificatie van het Statuut van groot belang. Ratificatie van het Statuut van Rome (de zogeheten ‘ICC-clausule’) is voor Nederland en de EU ook een essentieel

onderdeel van de nieuwe overeenkomsten die de EU met derde landen aangaat. Zo heeft Oekraïne zich in de onderhandelingen voor een nieuw Associatieakkoord verplicht het Statuut van Rome te ratificeren. Ook andere landen die nieuwe akkoorden met de EU willen aangaan moeten zich hiertoe verplichten.

45. Momenteel lopen er zeven strafrechtelijke onderzoeken bij het ICC in Uganda (sinds 2004), Democratische Republiek Congo (sinds 2004), Centraal-Afrikaanse Republiek (sinds 2007), Darfur, Sudan (sinds 2005), Kenia (sinds 2010), Ivoorkust (sinds 2011) en Libië (sinds 2011). Op 26 februari 2011 verwees de VN-Veiligheidsraad via de unanieme aanname van resolutie 1970 de situatie in Libië door naar het ICC. In reactie hierop heeft het ICC arrestatiebevelen uitgevaardigd tegen voormalig Libisch staatshoofd Muammar Qadaffi, een van zijn zoons, Saif al-Islam Qadaffi, en voormalig hoofd van de Libische veiligheidsdienst Abdullah al-Senussi. Na het overlijden van Muammar Qadaffi richt het ICC zich nu op uitlevering van de twee overgebleven verdachten.

46. Op 3 oktober 2011 gaven de rechters van het ICC toestemming aan de aanklager om de misdrijven begaan in de nasleep van de verkiezingen in Ivoorkust (november 2010) te onderzoeken. Voormalig president Gbagbo werd hierop op 30 november 2011 aan het ICC in Den Haag overgedragen. Hij wordt aangeklaagd voor misdaden tegen de menselijkheid waaronder aanzetten tot moord, verkrachting en andere vormen van seksueel geweld gepleegd in Ivoorkust tussen 16 december 2010 en 12 april 2011.[1]

47. In december 2011 vond de jaarlijkse Vergadering van Statenpartijen plaats. Tijdens deze vergadering werden onder meer zes nieuwe rechters en de nieuwe aanklager van het ICC verkozen. De plaatsvervangend aanklager van het ICC, mevrouw Fatou B. Bensouda, werd unaniem verkozen als opvolger van hoofdaanklager Luis Moreno Ocampo. Nederland organiseerde tijdens de Vergadering van Statenpartijen een drukbezocht *side event* waar de resultaten werden gepresenteerd van een in november 2011 door Nederland, samen met België en Slovenië, georganiseerde expertmeeting met als thema het verbeteren van het juridisch kader voor internationale rechtshulp en uitlevering met betrekking tot internationale misdrijven.

Overige Internationale Hoven en Tribunalen

48. In 2011 werden de laatste twee voortvluchtige verdachten van het Joegoslaviëtribunaal (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,* ICTY), Mladić en Hadzić, overgebracht naar Den Haag. Hiermee zijn alle 161 voortvluchtigen op de lijst van het ICTY opgepakt en worden alle levende personen die door het ICTY in staat van beschuldiging zijn gesteld berecht. Dit grote succes en de betekenis daarvan voor de ontwikkeling van het internationaal strafrecht werden benadrukt tijdens de *ICTY Global Legacy* conferentie die, mede mogelijk gemaakt door Nederland, in november plaatsvond in Den Haag.

49. Het Speciaal Tribunaal voor Libanon werd in 2011 geconfronteerd met een gespannen politieke situatie en enkele organisatorische tegenslagen. Zo moest president Cassese wegens gezondheidsproblemen in oktober aftreden; hij overleed later die maand. Sir David Baragwanath werd unaniem gekozen als nieuwe president van het Tribunaal. Door de politieke situatie in Libanon, met een op Hezbollah steunende regering, was de Libanese financiering van het Tribunaal lange tijd onzeker. Eind november maakte de Libanese premier Mikati bekend dat Libanon zijn bijdrage voor het budget van 2011 had overgemaakt. De processen tegen de vier Libanezen die worden verdacht opdracht te hebben gegeven voor de moord op Hariri kunnen waarschijnlijk in 2012 starten.

[1] Zie voor nader verslag over de laatste stand van zaken omtrent de verschillende zaken voor het ICC Kamerstuk 28498 nr. 24, 6 december 2011, Vergaderjaar 2011-2012.

50. De laatste zaak van het Sierra Leone Tribunaal (*Special Court for Sierra Leone*), tegen voormalig Liberiaans President Charles Taylor, wordt in Nederland gevoerd. Op 11 maart 2011 sprak de verdediging haar afsluitende pleidooi in deze zaak uit. Charles Taylor stelde niet schuldig te zijn aan de 11 aanklachten van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid voor zijn vermeende steun aan rebellen in het buurland Sierra Leone. De uitspraak in de zaak Taylor wordt begin 2012 verwacht. Na een eventueel hoger beroep sluit het SCSL haar deuren.

51. Nederland werkt momenteel in samenwerking met de VN en het SCSL aan de transitie naar een zogenaamd restmechanisme. Dit mechanisme gaat de verantwoordelijkheid dragen voor onder andere de getuigenbescherming, eventuele herzieningsprocedures en het beheer van de archieven van het Tribunaal. Een parallel voorbereidingstraject is gestart voor de komst van een restmechanisme voor het ICTY in Den Haag. Op 20 december 2011 vonden in New York de verkiezingen plaats voor dit zogenaamde *International Residual Mechanism for Criminal Tribunals* (IRMCT) dat vanuit Arusha ook de resterende taken van het Rwanda Tribunaal waarborgt. Tijdens de verkiezingen zijn in totaal 25 rechters gekozen, waaronder de Nederlander Alphons Orie.

2.2 Ondersteuning van mensenrechtenverdedigers

52. Mensenrechtenverdedigers spelen een essentiële rol in democratiseringsprocessen en bij de bescherming van mensenrechten en fundamentele vrijheden. Om dit te kunnen bewerkstelligen dienen mensenrechtenverdedigers zich in hun eigen land effectief te kunnen inzetten voor de bescherming en bevordering van mensenrechten. Nederland steunt de inzet van deze personen en vraagt zoveel mogelijk aandacht voor hun werk, waarbij de EU-richtsnoeren voor mensenrechtenverdedigers als leidraad dienen. Uitgangspunten zijn het vergroten van de zelfredzaamheid en veiligheid van mensenrechtenverdedigers. In 2011 is de Europese Commissie een onderzoek gestart naar de mogelijkheden van het instellen van zogenaamde *shelter cities*, waaraan Nederland actief heeft meegewerkt. Dit initiatief krijgt in 2012 verdere opvolging.

In 2011 startte de financiering van vijf internationale en regionale organisaties, die zich inzetten voor het vergroten van zelfredzaamheid en veiligheid van activisten:

• *Frontline* werkt aan de (digitale) veiligheid van mensenrechtenverdedigers en biedt bescherming en tijdelijke opvang buiten het land waar de mensenrechtenverdediger werkt;

• *International Federation for Human Rights* zet zich in voor mensenrechtenverdedigers om in veiligheid te kunnen werken, en om hun nationale capaciteit en inspraakmogelijkheden bij internationale organisaties te vergroten;

• *International Service for Human Rights* verzorgt trainingen voor mensenrechtenverdedigers om hun effectiviteit bij de VN en regionale organisaties te vergroten;

• De *Martin Ennals Foundation* reikt elk jaar een prijs uit aan een mensenrechtenverdediger, met medewerking van een groot aantal mensenrechten-NGO's waaronder *Amnesty International* en *Human Rights Watch;*

• De regionaal werkende organisatie *East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project* beoogt de kwetsbaarheid van mensenrechtenverdedigers in de regio voor vervolging te verkleinen en hun capaciteiten te vergroten.

53. Nederland draagt ook financieel bij aan het door de VS opgerichte fonds *Lifeline*, een fonds dat NGO's in noodsituaties financieel ondersteunt zodat zij hun werk kunnen voortzetten. Per 2011 is de Mensenrechtenambassadeur (MRA) voor Nederland aanspreekpunt voor verzoeken van *Lifeline* om

urgente politieke steun voor NGO's in nood.

54. Een van de middelen die Nederland in 2011 gebruikte voor verdere ondersteuning, is het verlenen van een tijdelijk respijtvisum voor drie maanden door Nederlandse ambassades aan mensenrechtenverdedigers in nood. De afdeling mensenrechten van het ministerie van Buitenlandse Zaken bemiddelde enkele malen bij de mensenrechtenaspecten van een dergelijk visumaanvraag en gaf in twee gevallen een positief advies voor het afgeven van een tijdelijk respijtvisum aan de IND. Gezien de veiligheid van de mensenrechtenverdedigers die het betreft, wordt niet ingegaan op specifieke gevallen.

55. De uitreiking van de jaarlijkse Mensenrechtentulp werd in 2011 uitgesteld wegens de specifieke situatie en veiligheid van de winnares. In januari van 2012 werd de Tulp alsnog uitgereikt.

2.3 Mensenrechten in conflictsituaties

56. In conflictsituaties worden vaak mensenrechten geschonden. Door de onderliggende oorzaken van uitsluiting, instabiliteit en conflict te bestrijden, tracht Nederland mensenrechten, rechtsorde en veiligheid in het buitenland te bevorderen.

Responsibility to Protect

57. Een van de basisprincipes om naleving van mensenrechten in conflictsituaties te verbeteren is *Responsibility to Protect*. Nederland heeft zich in 2011 op een aantal concrete manieren ingezet voor de verdere operationalisering van *Responsibility to Protect* -instrumenten. Hierbij wordt vooral ingezet op het voorkomen van conflicten. Het *Responsibility to Protect* -principe stelt dat landen de primaire verantwoordelijkheid hebben om hun bevolking te beschermen tegen vier misdrijven: oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid, genocide en etnische zuiveringen. Wanneer regeringen hun eigen bevolking niet willen of kunnen beschermen verschuift de verantwoordelijkheid naar de internationale gemeenschap. Nederland draagt actief bij aan betere capaciteit hiervoor van de internationale gemeenschap, onder andere via de VN en regionale organisaties.

58. Nederland was in 2011 samen met Rwanda covoorzitter van de informele *Group of Friends on Responsibility to Protect*, een cross-regionale groep die probeert het beginsel verder in het VN-werk in te bedden. Deze groep heeft in februari 2011 in een vroeg stadium aandacht gevraagd voor de situatie in Libië door middel van een verklaring, waarin de Libische overheid werd opgeroepen om de eigen bevolking te beschermen en waarin de internationale gemeenschap werd geattendeerd op de verantwoordelijkheid voortkomend uit de *Responsibility to Protect*.

59. Nederland heeft daarnaast in New York enkele informele bijeenkomsten georganiseerd om *Responsibility to Protect* onder de aandacht te houden en de dialoog aan te gaan met meer kritische landen. Tijdens de AVVN was Nederland samen met Guatemala en het *Global Centre for Responsibility to Protect* gastheer van een ministerieel gesprek over het onderwerp. Hieraan namen Secretaris-Generaal Ban Ki-Moon en landen die traditioneel enigszins huiverig tegenover het principe staan, zoals Brazilië, Egypte, Marokko en Qatar, deel. Tevens heeft Nederland een informele *retraite* georganiseerd in het najaar, waaraan ambassadeurs deel hebben genomen. Tijdens de *retraite* hebben zij de gevolgen van Libië op het beginsel van *Responsibility to Protect* besproken. Deze bijeenkomsten hebben de politieke steun voor het principe versterkt en de discussie verlegd naar de operationalisering.

60. Daarnaast financierde Nederland het kantoor van de Speciale Adviseurs voor de Preventie van Genocide en *Responsibility to Protect*, waardoor de Speciale Adviseurs en de Secretaris-Generaal zich vaak in een vroeg stadium konden uitspreken over massale gruwelijkheden, zoals in Ivoorkust,

Libië en Sudan. De *early warning*-capaciteit is ook standaard onderdeel geworden van het reguliere budget van de VN na een actieve lobby van Nederland met andere leden van de *Group of Friends*.

Veiligheidsraadresolutie 1325

61. De actieve bijdrage van zowel mannen als vrouwen bij het bereiken van vrede is een belangrijke basis voor het bestendigen van politieke en economische stabiliteit. Vrouwen dienen daarom de rechten en kansen te hebben om gelijkwaardig deel te nemen aan vredes- en wederopbouwprocessen. Nederland gaf daarom actief uitvoering aan de hierover opgestelde Veiligheidsraadresolutie 1325.

62. Het eerste Nederlandse Nationaal Actieplan (NAP), ondertekend door overheid en maatschappelijke organisaties, diende als voorbeeld voor Actieplannen 1325 in diverse landen, zoals Argentinië, Ierland, Duitsland, en de EU. Deze landen hebben ondersteuning gevraagd en gekregen voor de opstelling van hun eigen Actieplannen 1325.

63. Op 19 december is het tweede NAP 1325 door minister Rosenthal gelanceerd, waarbij de ca. 40 ondertekenaars (maatschappelijke organisaties en overheid) naast de eigen programma's meer focus in de onderlinge samenwerking aanbrengen:

- Beleidsmatig richt het plan zich nu volledig op het bevorderen van politieke participatie en leiderschap van vrouwen in conflictgebieden en landen in transitie.
- De geografische focus van het Actieplan ligt in Afghanistan, Burundi, Colombia, Congo (DRC), Sudan en Zuid-Sudan. Vanwege de snelle veranderingen en de daarmee ontstane kansen en bedreigingen voor de positie van vrouwen, is ook de regio van het Midden-Oosten en Noord-Afrika toegevoegd aan de focusgebieden van het Nationaal Actieplan.
- Verder is er nu meer aandacht voor het *ownership* van vrouwen in de focuslanden, d.w.z. activiteiten moeten vrouwen (en hun organisaties) in de genoemde landen ondersteunen in hun aanpak (vraaggericht).

64. Ook vond in 2011 tweemaal de Spaans/Nederlandse training "*A Comprehensive Approach to Gender in Operations*" plaats. Deze unieke training is het resultaat van de samenwerking tussen de Nederlandse en Spaanse Ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie en wordt gecertificeerd door het *European Security and Defence College*. De training heeft aangetoond bij te dragen aan de effectiviteit van vredesmissies en crisisbeheersing door het opleiden van diplomaten en militairen op het gebied van gender en mensenrechten. Aspecten die aan bod komen zijn leger, politie, justitie, seksueel geweld, interactie met de lokale bevolking, bescherming van burgers, integratie van gender in een 3D (*Defence, Diplomacy, Development*) plan.

65. Daarnaast schonk Nederland extra aandacht aan gender op diverse manieren, zowel nationaal als bilateraal. Zo is in de beoordelingscriteria voor het Stabiliteitsfonds aandacht voor gender ingevlochten. Ook in het Toetsingskader voor de Nederlandse inzet in operaties is aandacht voor gender uitgewerkt. In de uitzendingen uit de korte missiepool wordt bovendien actief gekeken naar inzet van mensen op het gebied van gender in conflictgebieden. Ten slotte vindt regelmatig overleg plaats en worden posten ondersteund om de Nederlandse bilaterale inzet in diverse fragiele staten meer gendereffectief te maken, met name in de DRC, Burundi, Sudan en Afghanistan.

3 Vrijheid en welvaart

3.1 Fundamentele arbeidsnormen (ILO) en gelijk speelveld

66. Nederland zet zich internationaal in om kinderen uit het arbeidsproces en in de schoolbanken te krijgen. De opvolging van de EU-raadsconclusies kinderarbeid van juni 2010 en *de Roadmap for achieving the elimination of the worst forms of child labour* by 2016 van de ILO uit 2010 zijn daarbij voor Nederland essentieel. De EU-raadsconclusies van juni 2010 roepen de Commissie op voor eind 2011 te rapporteren over de relatie tussen de ergste vormen van kinderarbeid en handel. Het rapport is vertraagd en komt naar verwachting het eerste kwartaal van 2012 beschikbaar.

67. Het internationaal bedrijvennetwerk tegen kinderarbeid dat werd opgericht bij de totstandkoming van de *Roadmap* als leerplatform voor bedrijven in de bestrijding van de ergste vormen van kinderarbeid bestaat inmiddels uit ruim 30 bedrijven. In december presenteerde het *Child Labour Platform* een brochure met goede voorbeelden die zijn bekeken met de VN-richtsnoeren voor het bedrijfsleven en mensenrechten als uitgangspunt. De brochure is bedoeld als inspiratie voor bedrijven en biedt praktische informatie uit verschillende sectoren en regio's ten aanzien van het aanpakken van kinderarbeid binnen het bedrijf en de toeleveringsketen.

68. Uit het Mensenrechtenfonds werd een tweejarig project (2011-2012) van de Campagne 'Stop Kinderarbeid' gefinancierd. Het project richt zich op het delen van goede ervaringen van de Indiase M.V. Foundation in het creëren van *child labour free zones* op lokaal niveau als voorbeeld voor zuidelijke NGO's in Uganda, Ethiopië, Kenia, Zimbabwe, Marokko en Ghana. De *child labour free zones* zijn dorpen waar alle kinderen uit het werk zijn gehaald en (terug) naar school zijn gebracht. Ook vond in november 2011 een succesvolle lobby-workshop plaats in Uganda voor de Afrikaanse partners om hun capaciteit op het gebied van lobby en *advocacy* te versterken.

69. Verschillende ambassades namen deel aan nationale conferenties over de bestrijding van kinderarbeid. Zo werd door de ambassade in Madrid deelgenomen aan een congres in Toledo georganiseerd door "Proyecto Solidario", een organisatie die opkomt voor kinderrechten in Europa, de Maghreb-regio, Latijns-Amerika en de Caraïben. Met name de bijdragen van Kailash Satyarthi (voorzitter Global March Against Child Labour) en Gulnara Shahinian (VN Speciaal Rapporteur contemporary forms of slavery) aan het congres waren indrukwekkend. De directeur van ILO Spanje, dhr. Joaquin Nieto, nam deel evenals diverse NGO's uit Marokko en Latijns Amerika.

3.2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)

70. Door globalisering hebben ondernemingen meer mogelijkheden gekregen om bij te dragen aan de bevordering van de mensenrechten, maar het risico is ook groter geworden dat bedrijven betrokken raken bij mensenrechtenschendingen. In juni 2011 heeft de MRR de door Professor John Ruggie opgestelde VN-richtsnoeren voor het bedrijfsleven en mensenrechten, de zogenoemde *Guiding Principles on Business and Human Rights*, bekrachtigd. De Europese Commissie heeft in oktober 2011 een mededeling over maatschappelijk verantwoord ondernemerschap gepubliceerd. In deze mededeling geeft de Commissie aan dat zij verwacht dat alle ondernemingen voldoen aan maatschappelijk verantwoord ondernemerschap op het vlak van de naleving van de mensenrechten zoals omgeschreven in de VN-richtsnoeren.

71. De Nederlandse regering heeft zich het afgelopen jaar ingezet voor de opname van een apart hoofdstuk mensenrechten in de OESO-richtlijnen (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) voor multinationale ondernemingen en de toepassing van de richtlijnen op de hele

keten. In mei zijn deze richtlijnen onder Nederlands voorzitterschap herzien. Een belangrijk element van deze herziende OESO-richtlijnen is het concept van zorgplicht (*due diligence*). Dit houdt in dat van bedrijven wordt verwacht dat zij zich binnen hun mogelijkheden vergewissen van de mogelijke en daadwerkelijke negatieve impact van hun activiteiten op mensenrechten, ook in hun keten, en indien nodig gepaste stappen ondernemen. Bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor de praktische invulling van deze zorgplicht en voor het verkrijgen van maatschappelijke acceptatie voor hun beleid. Bedrijven kunnen om verantwoording worden gevraagd over hun handelen, zo niet rechtstreeks dan wel door middel van een melding bij het Nationaal Contactpunt.

72. Vanuit het Mensenrechtenfonds wordt sinds medio 2011 een driejarig project van het *Institute for Human Rights and Business* gefinancierd dat zich richt op de toepassing van mensenrechten *due diligence* in commerciële verhoudingen ten aanzien van natuurlijke hulpbronnen en de ICT-sector.

Pilot op ambassades
De pilot maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is eind 2009 gestart door de Nederlandse ambassades in Abu Dhabi, Ankara/Istanbul, Bogota, Brasilia, Moskou, New Delhi, Peking en Pretoria. Bij het maken van de selectie van ambassades is ondermeer rekening gehouden met de geografische spreiding en de intensiteit van de Nederlandse handelsbetrekkingen met deze landen. In deze landen vond een intensivering van de samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven plaats ter bevordering van MVO. Mensenrechten en MVO zijn ook structureel onderwerp van de beleidsdialoog met de betreffende landen. Daarnaast werden bijeenkomsten georganiseerd met bedrijven, NGO's en andere belanghebbenden en werd intensief samengewerkt met het Nederlandse en lokale bedrijfsleven op dit thema.

Een goed praktijkvoorbeeld is de brochure die het Consulaat-Generaal in Istanbul in samenwerking met MVO Nederland heeft opgesteld over MVO en mensenrechten, toegespitst op de Turkse context.[2] Een ander voorbeeld is het seminar dat de ambassade in Brasilia organiseerde in samenwerking met ICCO over de Nederlandse ervaringen met ketenpartijen met specifieke focus op mensenrechten problemen aan het begin van de keten.

In Colombia heeft de ambassade zich gericht op het bevorderen van het binnenlands proces van de *Voluntary Principles on Security and Human Rights* in de energiesector. Daarnaast ondersteunde de ambassade de "steenkolendialoog" tussen Nederlandse bedrijven uit de energiesector, NGO's en vakbonden met informatie en advies. Ambassade Abu Dhabi organiseerde een MVO-conferentie gericht op mensenrechten en initieerde gesprekken om de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen te implementeren in de nationale MVO-richtlijnen van de Verenigde Arabische Emiraten. Vanuit ambassade New Delhi werd een project ondersteund dat voorziet in het creëren van een forum van bedrijven, vakbonden, internationale organisaties en overheden om kinderarbeid in de textielindustrie te bestrijden. In China wordt in het kader van de pilot een project gefinancierd op het gebied van arbeidsrecht en werknemersbelangen.

73. Nederland zet zich actief in voor de verdere acceptatie en uitvoering van het 'Ruggie'-raamwerk, zowel in VN-verband als nationaal. Op 12 december heeft een eerste bijeenkomst plaatsgevonden met het Nederlandse bedrijfsleven in aanwezigheid van professor Ruggie over de toepassing van het 'Ruggie'-raamwerk en de OESO-richtlijnen met als doel te verhelderen wat de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren inhoudt.

[2] Zie http://www.nttd.com.tr/static/CSR_Booklet_Low_Resolution_V1.pdf

3.3 Mensenrechten als bijdrage aan ontwikkeling

74. Respect voor mensenrechten en de rechtsstaat is belangrijk voor economische groei in ontwikkelingslanden. Bij het vergroten van de toegang tot *global public goods*, zoals kennis, een schoon milieu, duurzame energievoorziening, werkgelegenheid, veiligheid en eigendomsrechten, opereert Nederland steeds óók vanuit een mensenrechtenperspectief en besteedt daarbij bijzondere aandacht aan de bescherming van eigendoms- en landrechten.

75. In landen als Mozambique, Uganda, Rwanda, Bolivia en Burundi ondersteunde Nederland bijvoorbeeld het opleiden van zogenaamde *paralegals*, (districts)magistraten, aanklagers, burgemeesters, politiefunctionarissen, NGO-staf en vrouwen- en boerenorganisaties. Zij waren zo beter in staat mee te denken over nieuwe wet- en regelgeving over eigendoms- en landrechten. Ook het beschikbaar maken van kadastrering voor lokale gemeenschappen werd met Nederlandse ondersteuning in deze landen uitgevoerd. Daarnaast zetten Nederlandse ambassades in op het bevorderen van de verbanden tussen land(gebruiks)rechten en voedselzekerheid voor de arme lokale bevolking.

76. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft in de afgelopen vier jaar in ten minste vijftien ontwikkelingslanden bijna € 70 miljoen besteed aan het verbeteren van *land governance*. Dit heeft onder meer geleid tot minder conflicten rond land, land(gebruiks)rechten voor vrouwen, betere wet- en regelgeving, duurzaam landgebruik en beter beheer van natuurlijke hulpbronnen.

4 Instrumenten

4.1 EU-buitenlandbeleid

77. Nederland zet in op meer samenwerking binnen EU-verband op het gebied van mensenrechten. Dit vergroot de invloed en efficiëntie van het Nederlandse mensenrechtenbeleid: het voorkomt dubbel werk en maakt het mogelijk dat landen en EU-instituties zich kunnen specialiseren. Ook daarom heeft Nederland er alle belang bij dat het buitenlandse mensenrechtenbeleid van de EU een succes wordt. De EU manifesteert zich extern als een normzetter op het gebied van mensenrechten, en moet dit ook intern waarmaken. Op beide terreinen heeft de EU in 2011 vooruitgang geboekt.

Extern EU-mensenrechtenbeleid

78. De inzet van Nederland is erop gericht om de effectiviteit van het Nederlandse mensenrechtenbeleid te vergroten via het EU-beleid. Nederland steunt de instelling van permanente capaciteit voor mensenrechten en democratie binnen de Raad van de Europese Unie, waarbij de COHOM vaker bijeenkomt en een beroep kan worden gedaan op capaciteit en deskundigheid inzake mensenrechten en democratie van de lidstaten. Op de prioriteiten uit de mensenrechtenstrategie nam Nederland het voortouw in de COHOM. Ook werden de Nederlandse standpunten uitgedragen betreffende de EU-inzet in de regionale Raadswerkgroepen van de EU (Oost-Europa, Midden-Oosten en Noord-Afrika, Azië, Latijns Amerika, Afrika), de derde commissie van de AVVN, de MRR en de circa 40 specifieke mensenrechtendialogen die de EU met derde landen voert. Nederland heeft een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van de ruim 150 land-specifieke mensenrechtenstrategieën. Nederland nam verder actief deel aan de taakgroepen die binnen COHOM zijn opgericht om toe te zien op uitvoering van de EU-richtsnoeren en in het bijzonder aandacht voor de onderwerpen: geweld tegen vrouwen, mensenrechtenverdedigers, kinderrechten, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en bescherming van de rechten van LHBT's. Ook bij de financiering van het externe beleid van de EU spelen mensenrechten en democratisering een cruciale rol. Conditionaliteit wordt niet geschuwd: er wordt gewerkt op basis van het *more for more* principe waarbij respect voor mensenrechten een belangrijke toets is.

79. Deze conditionaliteit ten aanzien van respect voor mensenrechten geldt ook in het Verdrag van Cotonou tussen de EU en de landen van de ACS-groep (Sub-Sahara Afrika, Cariben, en Stille Oceaan). In de artikel 8-dialoog tussen de EU en een ACS-land worden de mensenrechten herhaaldelijk aan de orde gesteld. Via artikel 96 van het Verdrag van Cotonou is de Unie in staat om de hulp op te schorten zodra een ACS-land zich schuldig maakt aan ernstige mensenrechtenschendingen of niet langer voldoet aan fundamentele principes van democratie, rechtsstaat en goed bestuur. Op dit moment zitten o.m. Fiji, Madagaskar, Guinee, Zimbabwe in de artikel 96-procedure.

EU-mensenrechtenstrategie

80. Eind 2010 werd onder Belgisch voorzitterschap gesproken over het bevorderen van de effectiviteit, impact en samenhang van het Europees mensenrechtenbeleid en de instrumenten. De aanbevelingen werden als 'food for thought' overgebracht aan HV Ashton. Eind 2011 is via een gezamenlijke mededeling van de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger van de Europese Unie voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid aan het Europees Parlement en de Raad een aanzet gegeven voor overleg met de andere Europese instellingen over de wijze waarop de EU op het vlak van mensenrechten en democratie een actiever, coherenter en doeltreffender beleid kan voeren. Uitgangspunt is dat mensenrechten en democratie als een 'zilveren draad' door het extern beleid van de EU moeten lopen.

81. In de mededeling wordt gepleit door de Hoge Vertegenwoordiger (HV)voor een *bottom-up*, op maat gesneden aanpak per land. De in ontwikkeling zijnde EU-mensenrechtenstrategieën voor meer dan 150 landen (uiteindelijk moeten alle landen aan bod komen) zijn daarbij van groot belang. Verder pleit de HV voor horizontale wereldwijde campagnes op de thema's justitiële hervorming (en recht op een eerlijk proces), vrouwenrechten en kinderrechten. De Nederlandse beleidsprioriteiten komen uitgebreid aan bod in de mededeling, zoals aandacht voor cruciale mensenrechtenkwesties waaronder bescherming van mensenrechtenverdedigers, recht op vrijheid van godsdienst of levensovertuiging, en vrijheid van seksuele geaardheid. Verder is er aandacht voor de effecten van de ontwikkelingen op het vlak van ICT (zoals internet, mobiele telefonie en sociale media) op mensenrechten zoals vrijheid van meningsuiting en vergadering (internetvrijheid), en voor MVO. Nederland heeft ook gepleit voor het nauw blijven betrekken van het (Europese) maatschappelijk middenveld bij de mensenrechtenstrategie.

82. Nederland heeft eind 2011 aan de EU-partners meegedeeld een informeel overleg te organiseren in 2012 over een efficiëntere en effectievere taakverdeling binnen de EU op het gebied van mensenrechten. Er moet meer synergie en coördinatie tot stand komen tussen Genève, New York en Brussel, alsook met het optreden van de EU in andere multilaterale fora, zoals de Raad van Europa en de OVSE.

EU-landenstrategieën

83. De EU-landenstrategieën hebben tot doel de middelen van de EU-delegaties en die van de diplomatieke vertegenwoordigingen van de EU-lidstaten in het land te bundelen. In het kader van de strategieën worden landenspecifieke prioriteiten en doelstellingen vastgesteld, die kunnen worden opgenomen in alle relevante externe beleidsterreinen van de EU, zoals ontwikkeling, handel of veiligheid, en zo passen in de overkoepelende politieke en economische betrekkingen die de EU met een bepaald land onderhoudt. In 2011 gaf de EU extra aandacht aan de verdere implementatie van in totaal 157 landenspecifieke EU-mensenrechtenstrategieën. In totaal werden er in 2011 67 landenstrategieën ontwikkeld, waaronder Birma, Zimbabwe, Venezuela en Wit-Rusland. Nederland heeft dit initiatief van harte ondersteund. De strategieën kunnen een grote bijdrage leveren aan de effectiviteit van het EU-mensenrechtenbeleid en aan een betere werkverdeling tussen lidstaten.

Intern EU-mensenrechtenbeleid

84. Met het Verdrag van Lissabon zijn voorwaarden voor een verscherpt toezicht op mensenrechten binnen de Unie gecreëerd. Sindsdien zijn er verschillende concrete stappen genomen. Zo is het EU-Handvest voor de grondrechten juridisch bindend geworden. Nederland zet zich in voor de spoedige toetreding van de EU tot het EVRM, die ook is voorzien in het Verdrag van Lissabon. Door toetreding van de EU tot het EVRM kunnen burgers handelingen van EU-instellingen waardoor zij rechtstreeks geraakt worden na uitputting van de EU-rechtsmiddelen, voorleggen aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg. Ook wordt het voor burgers mogelijk over handelingen van EU-lidstaten, die gebaseerd zijn op EU-recht, niet alleen te klagen bij de lidstaten (na uitputting van de nationale rechtsmiddelen), maar ook bij de EU. Verder kondigde de Raad begin 2011 aan ervoor zorg te willen dragen dat elk door de Raad goedgekeurd wetgevingsvoorstel een '*fundamental rights label'* waardig is. Er is een permanente Raadswerkgroep ingesteld waarin grondrechtelijke thema's kunnen worden besproken.

AIV-advies

85. In september 2011 verscheen een advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), 'Het Mensenrechtenbeleid van de Europese Unie: tussen Ambitie en Ambivalentie'. De regering heeft met

waardering kennisgenomen van dit advies en heeft de Kamer hierover geïnformeerd met een kabinetsreactie.[3]

4.2 Verenigde Naties

86. Ook in 2011 heeft Nederland geïnvesteerd in de slagkracht van het VN-apparaat op gebied van de rechten van de mens. Nederland droeg 10,5 miljoen euro bij aan de algemene middelen van het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens (OHCHR), waarvan 3 miljoen i.v.m. onvoorziene uitgaven van het OHCHR n.a.v. de ontwikkelingen in de Arabische regio. Nederland heeft bij het OHCHR in het afgelopen jaar wederom zijn zorgen geuit over de beperkte ondersteuning die het kantoor de speciale procedures en de verdragscomités biedt.

87. Nederland heeft zich er in EU-verband sterk voor gemaakt dat in de MRR en de AVVN aangenomen resoluties, zo veel mogelijk gevrijwaard bleven van paragrafen waarmee de slagkracht en onafhankelijkheid van het VN-mensenrechteninstrumentarium wordt beperkt. De *review* van de MRR die in juni 2011 is afgesloten heeft - conform Nederlandse inzet – geresulteerd in behoud van de slagkracht van de Raad. Ook samenstelling van de Raad heeft de nodige aandacht gevergd; in een speciale zitting heeft de EU, mede door een sterke Nederlandse inzet, succes geboekt door de schorsing van Libië te laten opnemen in een resolutie.

88. Nederland heeft zich in 2011 actief ingezet voor aandacht in VN-verband voor landenspecifieke mensenrechtensituaties. Mede dankzij effectievere EU-lobby, waaraan Nederland heeft bijgedragen, zijn zowel in de Mensenrechtenraad als de AVVN verschillende landenresoluties aangenomen, waaronder een over Syrië. De drie traditionele landenresoluties in de AVVN –over Iran, Birma en Noord-Korea – zijn daardoor wederom met meer stemmen aangenomen dan vorig jaar. In de MRR was de vooruitgang nog duidelijker: de Birma-resolutie werd wederom zonder stemming aangenomen, de Noord-Korea-resolutie is met meer voorstemmen aangenomen en de Raad nam voor het eerst sinds haar bestaan een Iran-resolutie aan. Daarnaast heeft Nederland, met de VS en de Palestijnse Autoriteit, een voortrekkersrol gespeeld bij de totstandkoming van een resolutie over Jemen in de MRR en behoorde Nederland tot de eerste groep cosponsors van een AVVN-resolutie over de mensenrechtensituatie in Syrië, die overigens met overweldigende meerderheid werd aangenomen.

89. Nederland heeft zich het afgelopen jaar, ook in EU-verband, opgeworpen als hoeder van NGO-participatie in de VN. Het ministerie, maar ook de Permanente Vertegenwoordigingen in Genève en New York hebben contact met *Amnesty International*, *Human Rights Watch* en andere (soms meer gespecialiseerde) NGO's, onder meer in het kader van UPR-voorbereidingen.

90. Nederland heeft, zowel in de MRR als de AVVN, aandacht gevraagd voor ondermijning van de universaliteit van de rechten van de mens. Nederland pleitte in EU-verband tegen aanname van een Russische resolutie over 'traditionele waarden' in de MRR, gaf als enige niet-lid een positieverklaring af tegen een door de MRR aangenomen Egyptische resolutie over 'multiculturalisme' en stemde in de AVVN tegen een Cubaanse resolutie inzake 'culturele diversiteit'. Met deze resoluties wordt de universele gelding van de rechten van de mens gerelativeerd.

91. Ook heeft Nederland zich ingezet om blokvorming binnen de VN te doorbreken door het vormen van coalities met landen waarmee traditioneel minder wordt samengewerkt op mensenrechtendossiers, maar die op specifieke thema's wel relatief gelijkgestemd zijn. Een goed voorbeeld hiervan is samenwerking tussen de EU en een aantal Arabische landen met betrekking tot de situatie in Syrië.

[3] Kamerstuk 32735, nr. 42.

Een tweede voorbeeld is de eerdergenoemde samenwerking tussen Nederland en de Palestijnse delegatie ten aanzien van de mensenrechtensituatie in Jemen, die uitmondde in een statement in de MRR in juni en een resolutie in september.

92. De effectiviteit van de MRR wordt geschaad door deze blokvorming, pogingen om de slagkracht en onafhankelijkheid van het VN-mensenrechteninstrumentarium te beperken en om het respect voor de universaliteit van de rechten van de mens te ondermijnen. De behandeling daarvan legt een groot beslag op de capaciteit van de Raad. Desondanks blijft de MRR een sterk vehikel om landenspecifieke mensenrechtensituaties aan de orde te stellen; ook wanneer die aandacht in de Veiligheidsraad niet haalbaar is, zoals bijvoorbeeld in het geval van Syrië, Iran, Sri-Lanka en Noord-Korea. De MRR is daarnaast een belangrijk normstellend orgaan t.a.v. tal van voor Nederland belangrijke vrijheden, zoals de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de vrijheid van meningsuiting en de rechten van de vrouw.

93. Nederland rapporteerde in 2011 in Koninkrijksverband constructief aan de comités die toezicht houden op de verschillende VN-mensenrechtenverdragen, leverde bijdragen aan de UPR's van de staten die in 2011 landenexamen aflegden en is gestart met de voorbereidingen voor de tweede UPR-zitting van het Koninkrijk die in mei 2012 plaatsvindt.

4.3 Versterking regionale organisaties binnen Europa

Raad van Europa

94. De betekenis van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) voor Europa is groot. Het Hof fungeert met name in landen in Midden- en Oost Europa vaak als hefboom bij de aanpassing van wetgeving aan verdragen van de Raad van Europa (Rv|E) en bij de hervorming van nationale justitiële stelsels. Het Hof is een belangrijke katalysator geweest voor een goede borging van de rechtsstaat in heel Europa en moet deze rol blijven vervullen. Ook met het oog op de aanstaande toetreding van de Europese Unie tot het EVRM is het in het belang van Nederland dat het EHRM goed functioneert. Om die reden heeft de Nederlandse regering op 3 oktober een regeringsstandpunt over het Hof en het EVRM naar het parlement gestuurd. Zoals ieder jaar ontvangen de beide Kamers binnenkort tevens een rapportage inzake Nederlandse zaken voor het Hof, met daarin opgenomen cijfermateriaal en samenvattingen van relevante uitspraken en beslissingen van het Hof uit het jaar 2011.

95. Hervormingen van het Hof moeten een oplossing bieden voor de grote achterstanden in de behandeling van zaken. De inzet van Nederland is gericht op een aantal pijlers: (a) verankering van het beginsel van subsidiariteit, (b) efficiëntie van de werkprocessen binnen het Hof, (c) versterking van de institutionele inbedding van het Hof, (d) borging van de kwaliteit van de jurisprudentie, (e) reflectie inzake de huidige laagdrempelige toegang tot het Hof en (f) nadruk op meer landen-specifieke oplossingen.

96. De bewaking van de Europese normen en waarden op het gebied van mensenrechten, democratie en rechtsstaat, is voor Nederland de unieke toegevoegde waarde van de RvE. Nederland heeft ook in economisch opzicht belang bij een Europa met sterke rechtsstaten en respect voor mensenrechten. De Secretaris Generaal van de RvE, Thorbjörn Jagland, bracht in oktober 2011 een bezoek aan Nederland. Hij zei een sterkere focus van de RvE op mensenrechten, democratie en rechtsstatelijkheid na te streven. De Nederlandse regering heeft toegezegd hem in dat voornemen te steunen. Nederland en de RvE steunen elkaar ook in het dossier internetvrijheid. De mensenrechtenambassadeur heeft in dit kader in november de internetconferentie van de Raad bijgewoond in Wenen. Bovendien nam de plaatsvervangend Secretaris-Generaal van de RvE, Mevrouw De Boer-Buquicchio, op uitnodiging van Nederland deel aan de *Freedom Online* conferentie op 8 en 9 december in Den Haag.

97. Van 10-21 oktober 2011 heeft het *European Committee for the Prevention of Torture* (CPT) zijn vijfde periodieke inspectiebezoek aan het Koninkrijk der Nederlanden afgelegd. Tijdens dit bezoek heeft het CPT enkel het Europese deel van het Koninkrijk aangedaan. Het CPT werd ontvangen door de Minister van Veiligheid en Justitie en heeft aan het eind van het bezoek zijn eerste bevindingen gedeeld met de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Deze zijn over het algemeen positief. Binnenkort gaat een kabinetsreactie naar de Kamer. Toch zijn er daarnaast ook enkele punten van aandacht. Het officiële rapport van de bevindingen van het CPT wordt in de eerste helft van 2012 verwacht en wordt vergezeld van een kabinetsreactie aan uw Kamer toegezonden.

98. Op 18 oktober 2011 werd het 20-jarig bestaan van het Europees Sociaal Handvest (ESH) in Straatsburg gevierd. Vanuit het uitgangspunt 'sociale rechten zijn ook mensenrechten' is de relevantie van het ESH als richtinggevend, normstellend verdrag voor de RvE-lidstaten in de komende jaren benadrukt. Nederland heeft in 2011 aangegeven dat het belang van (naleving van) het ESH niet per definitie gediend is met gedetailleerde controle op de naleving door het RvE-secretariaat en het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR, het onafhankelijk comité van deskundigen dat op die naleving toeziet). In dat verband heeft Nederland in het ESH-Regeringscomité gepleit voor selectievere nalevingsmonitoring met prioriteit voor de ernstiger gevallen van niet-naleving.

OVSE

99. Binnen de OVSE drong Nederland aan op een betere naleving van toezeggingen op het gebied van democratie, mensenrechten, vrijheid van meningsuiting. Positief was dat het Litouwse OVSE-voorzitterschap zich inzette voor het aannemen van een verklaring over de bevordering van pluralisme in nieuwe media. Uitgangspunt is dat internet vrij en ongecensureerd toegankelijk moet zijn als ruimte waarin vrije meningsuiting mogelijk is. Nederland probeerde tevens om haatmisdaden tegenover mensen omwille van hun seksuele oriëntatie een plaats te geven in het OVSE-*acquis*, wat helaas niet succesvol was.

100. Nederland is in EU-kader betrokken bij de mensenrechtendialoog en via de Speciaal Vertegenwoordiger voor Centraal-Azië is structureel aandacht voor de mensenrechtensituatie en de situatie van individuele mensenrechtenverdedigers. De OVSE ondersteunde diverse mensenrechtenprojecten in de regio.

101. Voor Nederland is de zgn. 'menselijke dimensie' van de OVSE nog steeds prioriteit. Minister Rosenthal heeft tijdens de ministeriële raad in Vilnius aangedrongen op betere naleving van 'commitments' op het gebied van democratie, mensenrechten en vrijheid van meningsuiting. In de voorbereiding naar Vilnius heeft Nederland ervoor gepleit dat internet vrij en ongecensureerd toegankelijk moet zijn, een ruimte waarin vrije meningsuiting mogelijk is, en dat eventuele beperkingen slechts onder strenge voorwaarden zijn toegestaan. Nederland heeft het belang van dit besluit (pluralisme in digitale media) benadrukt met het oog op vrijheid van meningsuiting en de goede werking van de democratische rechtsstaat en heeft zich ingezet om in Vilnius het signaal af te geven dat overheden geweld en bedreiging tegen journalisten krachtig moeten bestrijden.

102. Het resultaat van de bijeenkomst in Vilnius viel tegen. Het is voor het eerst dat geen enkel besluit is genomen in de menselijke dimensie. Nadat het diverse Oost-Europese landen verklaringen op het terrein van mediavrijheid in het digitale tijdperk en bescherming van journalisten effectief in de onderhandelingen had ontmanteld, bewogen West-Europese landen ook niet meer op de twee Russische voorstellen over bewegingsvrijheid.

103. In EU-verband en daarbuiten heeft Nederland zich actief ingezet voor toegang van NGO's tot de OVSE. Voorafgaand aan de ministeriële raad heeft, net als vorig jaar in Astana, een NGO-conferentie plaatsgevonden, goeddeels georganiseerd door het Nederlandse Helsinki Comité. Nederland heeft ook

dit jaar deelname van NGO's aan deze conferenties uit het Mensenrechtenfonds ondersteund. De aanbevelingen zijn aangeboden aan de Litouwse minister van Buitenlandse Zaken Azubalis en werden o.a. door de aanwezige *Secretary of State* Clinton expliciet gesteund.

4.4 Versterking regionale organisaties buiten Europa

Organization of American States (OAS)

104. Nederland heeft in 2011 geld beschikbaar gesteld aan de *Inter-American Commission on Human Rights* (IACHR) van de *Organization of American States* (OAS) ten behoeve van de implementatie van het vijfjarig strategisch plan van deze mensenrechtencommissie. Een deel van de bijdrage ging naar de onlangs opgerichte eenheid binnen de IACHR voor de rechten van LHBT's. De MRA bezocht El Salvador, waar de Algemene Vergadering van de OAS en een bijeenkomst van de Inter-Amerikaanse Commissie en het Inter-Amerikaanse Hof voor Mensenrechten plaatsvonden. Hij benadrukte de belangrijke bijdrage van Nederland aan de OAS en het belang dat Nederland hecht aan de positieve rol die het Hof speelt bij het bevorderen van respect voor mensenrechten.

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

105. In 2011 heeft de ASEAN Intergouvernementele Mensenrechten Commissie (AICHR) overeenstemming bereikt over de *terms of reference, guidelines for operations* en het vijfjarenprogramma. Hoewel het mandaat (geen behandeling van individuele klachten) en instrumentarium beperkt blijft zijn er weer belangrijke stappen gezet naar meer aandacht voor mensenrechten in de Zuidoost-Aziatische landen.

Arabische Commissie voor de Rechten van de Mens

106. Nederland is positief over de actievere rol die de Arabische Liga in 2011 speelde bij de veroordeling van mensenrechtenschendingen in de regio. Dat gold met name voor de wijze waarop de organisatie het gewelddadig optreden van de Syrische en Libische regimes tegen de eigen burgerbevolking veroordeelde. Dit nieuwe beleid van de Arabische Liga is een van de redenen voor Nederland en EU-partners om nauwere samenwerking met de organisatie te zoeken. Nederland heeft bij de Arabische Liga een formeel verzoek tot verkrijging van de waarnemersstatus ingediend. In het verlengde hiervan gaat Nederland mogelijkheden in kaart brengen om samenwerking aan te gaan met het mensenrechtenorgaan van de Arabische Liga: de Arabische Commissie voor de Rechten van de Mens.

Afrikaanse Unie (AU)

107. Het Afrikaanse Hof voor de Mensenrechten in Arusha vervolgt vanaf 2011 misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden en moet taken afbakenen in relatie tot het Internationaal Strafhof. De rechtszaak tegen voormalig Tsjadisch president Hissene Habré is om politieke redenen nog niet van start gegaan. Nederland is voornemens dit proces te ondersteunen als het lopende uitleveringsverzoek van België niet wordt gehonoreerd. De Afrikaanse Unie (AU) ratificeerde in 2011 de Ontheemdenconventie. Tegelijkertijd ontwikkelden de AU-lidstaten hiervoor een actieplan. De EU sloeg met de AU de handen ineen om democratie en mensenrechten op het continent te bevorderen en deed dit onder andere via een gezamenlijke groep van experts op het gebied van goed bestuur en mensenrechten, waarbinnen Europese en Afrikaanse experts samenwerken. Aan de hand van zogenoemde "artikel 8-dialogen" in het kader van het Verdrag van Cotonou ging de EU met de AU-Commissie in gesprek over democratie en mensenrechten, alsook de dubieuze positie van de AU vis-à-vis het ICC. De AU heeft herhaaldelijk onderstreept dat het AU beleid is om de arrestatiebevelen van het ICC, zoals tegen de Sudanese preseident Bashir, niet uit te voeren.

5. Mensenrechtenontwikkelingen en -beleid per regio

5.1 Arabische Regio

108. **De burgerprotesten in de Arabische wereld leidden in 2011 tot revoluties in Tunesië, Egypte en Libië en tot belangrijke democratische hervormingen in verschillende andere Arabische landen. Nederlandse inzet was eraan bij te dragen dat deze democratiseringsprocessen hand in hand gaan met een groeiend respect voor mensenrechten, in het bijzonder de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en de rechten van vrouwen. Nederland steunde daartoe diverse in de regio actieve mensenrechtenverdedigers en hun organisaties.**

109. **Syrië** was het toneel van massale volksprotesten tegen het onderdrukkende regime-Assad, waarbij in 2011 zeker vijfduizend slachtoffers zijn gevallen. Nederland heeft het gewelddadig optreden van het regime steeds scherp veroordeeld, opgeroepen tot het vertrek van Assad en droeg langs verschillende kanalen bij aan de internationale isolatie en veroordeling van het regime. Zo leverde Nederland een diplomatieke bijdrage aan de totstandkoming van de veroordeling van de situatie in het land door de MRR. Daarnaast financierde ons land verschillende lokale organisaties die mensenrechtenschendingen registreren en documenteren en een aantal projecten, die de positie van mensenrechtenverdedigers versterken. Mede i.v.m. de ernstige mensenrechtenschendingen zegde de EU in 2011 de samenwerkingsovereenkomst EU-Syrië op, werd de hulp van de EU aan Syrië opgeschort (inclusief de leningen van de Europese Investeringsbank) en werden er vergaande sancties tegen het land ingesteld (waaronder een olie-embargo).

110. De val van het regime-Khadaffi bood **Libië** na tientallen jaren van onderdrukking perspectief op democratie en vrijheid. Nederland leverde een bijdrage aan bescherming van de burgerbevolking door onder meer steun te verlenen aan de NAVO-operatie (Noord-Atlantische Verdragsorganisatie) *Unified Protector*. Nederland initieerde de beslissing van de MRR om Libië in maart als lid te schorsen. In november, twee maanden na de val van Khadaffi, reisde minister Rosenthal naar Libië om zijn steun voor het democratiseringsproces te laten blijken. Nederland is gecommitteerd om Libië te steunen in de post-conflict fase. Libië is toegevoegd aan de prioriteitslanden voor het Matra-Zuid Programma. Nederland levert naar verwachting vanaf begin 2012 een expert voor het *assessment* team van de VN missie in Libië (UNSMIL) op het gebied van veiligheid en rechtsorde. Nederland heeft UNSMIL met 1 mln. euro gesteund tijdens de opstartfase. Bovendien zijn er 50 gewonde Libiërs die medische hulp in Nederland ontvangen. Daarnaast heeft Nederland bijgedragen aan Handicap International ten behoeve van iIdentificatie en ontmijning in Oost-Libië (EUR 1 mln) en aan een fonds ter bestrijding van MANPAD proliferatie (EUR 0,9 mln).

111. In **Egypte** groeiden - na het aanvankelijk optimisme vanwege het aftreden van Mubarak – in het najaar de zorgen over schendingen van onder meer de vrijheid van meningsuiting, in het bijzonder de internetvrijheid, waarover minister Rosenthal op 9 december een conferentie organiseerde. Nederland pleitte voor de vrijlating van bloggers en drong aan op opheffing van de noodtoestand. Ook financierde Nederland een project om mensenrechtenschendingen, met name gevallen van marteling, in kaart te brengen. Het door Nederland gefinancierde project *Promoting Equal Citizenship Rights and Interfaith Dialogue* trainde 80 leiders van jongerenorganisaties op het gebied van maatschappelijke dialoog en verandering, leiderschap en inzet van nieuwe media. Daarnaast bezocht minister Rosenthal het land op 2 en 3 november, waar hij de positie van religieueze minderheden zoals Kopten en de positie van vrouwen aan de orde stelde. Door financiering van projecten uit het Mensenrechtenfonds en het Genderfonds droeg Nederland bij aan verbetering van de

positie van vrouwen en godsdienstige minderheden. Ter ondersteuning van de Nederlandse mensenrechtenagenda in Egypte bracht MRA op 18 en 19 mei een bezoek aan het land.

112. Met het eind 2011 aangekondigde aftreden van president Saleh lijkt ook in **Jemen** een voorzichtige nieuwe start te worden gemaakt. Nederland heeft in EU- en VN-verband geijverd voor het veroordelen van geweld en het oproepen tot berechting van de verantwoordelijken voor mensenrechtenschendingen. Zo was Nederland de trekker van een unaniem aangenomen resolutie in de MRR waarin de Jemenitische overheid toezegde een onafhankelijk onderzoek naar mensenrechtenschendingen volgens internationale maatstaven uit te voeren. Ook ondersteunt Nederland in Jemen bijvoorbeeld een project van de organisatie *Sister Arab Forum*, dat juridische bijstand geeft aan Jemenitische vrouwen die slachtoffer van verkrachting zijn geworden.

113. Op 31 mei 2011 bezocht minister Rosenthal **Tunesië**, het land waar in december 2010 de 'Arabische Lente' begon. Hij sprak daar met vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld inclusief vrouwenorganisaties. Samen met Slowakije zit Nederland de *Task Force Tunesië* van de *Community of Democracies* voor. De *Task Force* ondersteunt de Tunesische regering en maatschappelijke organisaties bij het inrichten van het nieuwe democratische bestel. Nederland droeg daarnaast bij aan het opzetten van een regiokantoor van de VN-Hoge Commissaris voor Mensenrechten in Tunesië. Een project ter verbetering van de positie van buitenechtelijke kinderen dat door Nederland wordt gefinancierd in samenwerking met UNICEF is van groot belang in een maatschappij waar het geloof steeds meer invloed krijgt.

114. De mensenrechtensituatie in **Iran** is verder verslechterd. Dit uitte zich in een toename van repressieve maatregelen van de Iraanse autoriteiten tegenover hun burgers en in een forse stijging van het aantal executies tot meer dan 400. Nederland heeft binnen de EU, de VN en bilateraal een actieve rol gespeeld in de veroordeling hiervan. Nederland ondersteunde cyberactivisten en maakte platforms mogleijk voor journalisten en bloggers binnen en buiten Iran. Minister Rosenthal stelde de mensenrechtensituatie in Iran, waaronder de positie van religieuze minderheden, aan de orde tijdens een onderhoud met zijn Iraanse ambtsgenoot Salehi in september 2011. Verder nodigde Nederland de Iraanse Nobelprijswinnares dr. Shirin Ebadi uit om in Nederland een aantal lezingen te geven over de situatie in haar land. De EU stelde mede dankzij Nederlandse inspanningen verdere gerichte sancties in tegen vertegenwoordigers van het Iraanse regime die zich schuldig hebben gemaakt aan schending van de mensenrechten.

115. De mensenrechtensituatie in **Irak** is het afgelopen jaar verbeterd, maar nog steeds zorgelijk. Die zorgen hebben voornamelijk betrekking op de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, bescherming van minderheden en de uitvoering van de doodstraf. De ambassade in Bagdad zette zich hiervoor in door het (mede) financieren van een radiostation, seminars, trainingen en filmvertoningen verspreid door het land. Nederland zet zich voorts actief in voor de bescherming van godsdienstige minderheden in Noord-Irak. Minister Rosenthal deelde zijn zorgen over de mensenrechtensituatie in Irak met zijn Iraakse ambtgenoot tijdens diens bezoek aan Nederland begin september.

116. In **Libanon** kwam Nederland onder meer op voor Syrische mensenrechtenverdedigers die, veiligheid zoekend in Libanon, vreesden voor ontvoering door Syrische en Libanese veiligheidsdiensten. Daarnaast steunde Nederland Libanese organisaties die zich via sociale media inzetten voor vrouwenrechten en organisaties die het recht op informatie bevorderen.

117. In **Bahrein** zet Nederland zich bilateraal en in EU-verband in om dialoog op gang te brengen. Tevens vroeg Nederland aandacht voor specifieke dossiers, zoals de speciale tribunalen die artsen veroordeelden.

118. In de **Golfregio** droeg Nederland bij aan versterking van mensenrechtenorganisaties. Zo werd een workshop in Genève gesteund waar mensenrechtenverdedigers uit verschillende Golfstaten aan de hand van de UPR van Oman uitleg kregen over hun potentiële rol bij deze VN-mensenrechtenexamens. Daarnaast ondersteunde Nederland het *Doha Centre for Media Freedom* bij de organisatie van een workshop over de veiligheid van journalisten. Aanwezig waren journalisten uit de gehele Midden-Oosten- en Noord-Afrika-regio.

119. In **Israël** droeg Nederland bij aan de EU-monitoring van rechtszaken tegen Palestijnen voor Israëlische militaire rechtbanken. Daarnaast bracht Nederland bij Israël ontwerpwetgeving inzake buitenlandse financiering van Israëlische NGO's ter sprake.

120. In de **Palestijnse Gebieden** ondersteunde Nederland verschillende mensenrechtenorganisaties die onder meer opkomen voor de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van meningsuiting en de rechten van vrouwen. Nederland uitte herhaaldelijk zijn bezorgdheid over haatzaaien en opruiing tegen Israël en drong er bijzowel de Palestijnse Autoriteit (PA) als bij Israël op aan de Palestijns-Israëlische commissie tegen opruiing en haatzaaien onder auspiciën van de VS - die in 1998 was opgezet en slechts een jaar heeft gefunctioneerd - nieuw leven in te blazen. Tevens drong Nederland bij de PA aan op het formaliseren van het bestaande *de facto* moratorium op de tenuitvoerlegging van de doodstraf.

5.2 Azië

121. **Het begin van een hervormingsproces in Birma in de tweede helft van het jaar vormde een belangrijke positieve ontwikkeling. De stabiliteit van de Aziatische regio werd echter bedreigd door diverse regionale en interne conflicten. Een gemeenschappelijk probleem was de discriminatie van godsdienstige minderheden. Nederland probeerde de mensenrechtensituatie positief te beïnvloeden, in het bijzonder door projecten te steunen ter bevordering van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en vrijheid van meningsuiting.**

122. De mensenrechtensituatie in **China** blijft zorgelijk, met name op het gebied van persvrijheid en vrijheid van meningsuiting. Er verschenen regelmatig berichten over intimidaties, bedreigingen en arrestaties van mensenrechtenverdedigers, journalisten en bloggers. Staatssecretaris Zijlstra heeft zorgen over dit onderwerp tijdens zijn bezoek aan China ter sprake gebracht. De staatscontrole op godsdienstige activiteiten, met name voor de erkende en de zogenaamde huiskerken, is onveranderd streng gebleven. Echter, het gebrek aan godsdienstvrijheid in combinatie met problemen van sociale ongelijkheid en culturele marginalisering hebben in Xinjiang geleid tot gewelddadige aanslagen en in de Tibetaanse gebieden tot zelfverbrandingen van monniken. Nederland heeft een rol gespeeld om de godsdienstvrijheid te bevorderen. Zo werd in ambassadeprojecten ter behoud van de Tibetaanse cultuur aandacht besteed aan boeddhistische groeperingen. Ook bezocht de MRA China in september, waar hij deelnam aan een academisch seminar over mensenrechten en ontmoetingen had met mensenrechtenverdedigers.

Sangkriklooster

Een van de projecten die Nederland meefinanciert om de Tibetaanse cultuur te behouden is de ondersteuning van het Sangkriklooster in de provincie Qinghai. Deze oudste school binnen het Tibetaans boeddhisme is een belangrijk religieus centrum voor de Nyingmapa. Nederland financierde onder meer de samenstelling van een 20-delige canon van de belangrijkste godsdienstige geschriften. De boeken zijn verspreid over 160 kloosters in de Tibetaanse gebieden, waar ze worden gebruikt door monniken bij hun opleiding.

123. In **Indonesië** was sprake van een toename van geweldsincidenten tegen christenen en Ahmadi's. De problematiek heeft de aandacht van de Indonesische autoriteiten, maar vooral op lokaal niveau ontbreekt in bepaalde gevallen nog de capaciteit en soms ook de wil om adequate bescherming te verlenen. Hoewel de mensenrechtensituatie in Papua de laatste jaren enigszins is verbeterd, is de toegang van de media in de provincie Papua beperkt en vinden nog steeds mensenrechtenschendingen plaats door leger en politie. Daarnaast is de toegang tot de media in de provincie Papua beperkt en schenden leger en politie er regelmatig mensenrechten. Nederland heeft via steun aan de *Asia Foundation* bijgedragen aan een overleg tussen de nationale politie en (inter-)religieuze leiders. Om de situatie van Papoea's te verbeteren steunt Nederland het dagelijkse nieuwsprogramma *Kabar Tanah Papua* dat 450.000 luisteraars bereikt. Het programma verschaft actuele informatie over ontwikkelingen in twee provincies en schuwt gevoelige onderwerpen als mensenrechten en de rol van het leger niet. Nederland heeft in 2011 zowel op politiek als op hoog ambtelijk niveau bij de Indonesische autoriteiten aandacht gevraagd voor de positie van religieuze minderheden, de situatie op Papua en ontwikkelingen op de Molukken. Deze onderwerpen kwamen ook ter sprake tijdens de tweede EU-Indonesië mensenrechtendialoog van maart 2011.

124. Mensenrechtenschendingen hangen in **Pakistan** nauw samen met de problemen op het gebied van veiligheid en rechtsorde. Godsdienstige minderheden blijven in Pakistan problemen ondervinden zoals (bedreigingen met) geweld en sociaaleconomische achterstelling. In 2011 hebben verschillende aanslagen tegen Ahmadi's en Sjiieten plaatsgevonden. Ook toepassing van de blasfemiewetgeving duurt voort. Nederland heeft in het afgelopen jaar herhaaldelijk, in zowel bilateraal als multilateraal verband, zorgen over de positie van religieuze minderheden aan de Pakistaanse autoriteiten kenbaar gemaakt. Hoewel toenemend geweld, extremisme en intolerantie een bedreiging vormen voor de mensenrechten van de hele bevolking, zijn vooral vrouwen, meisjes en minderheden het meest kwetsbaar. Nederland zoekt dan ook voortdurend naar mogelijkheden om genderaspecten bijzondere aandacht te geven. Een goed voorbeeld is de opstelling van richtlijnen om de aandacht voor de kwetsbare positie van vrouwen en meisjes in humanitaire hulpoperaties te vergroten. Bij de recente overstromingsramp in Sindh bleek deze aanpak effectief en werden alle hulpactiviteiten vooraf getoetst op aandacht voor gender-aspecten.

125. Mensenrechten zijn formeel verankerd in de **Afghaanse** grondwet en de vooruitgang t.o.v. de periode voor 2001 is significant. Op veel terreinen is de situatie echter nog altijd zorgwekkend en t.o.v. het vorig jaar is er weinig verbetering. Zo is bijvoorbeeld de vrijheid van godsdienst in de praktijk niet altijd gegarandeerd. Godsdienstige minderheden worden geconfronteerd met bedreigingen, intimidatie en soms geweld. In 2010 werden twee tot het christendom bekeerde Afghanen opgepakt. Beiden werden uiteindelijk in 2011 vrijgelaten, mede als gevolg van stille diplomatie vanuit de internationale gemeenschap. Nederland speelde hierin een actieve rol. De media genieten relatieve vrijheid. Echter, personen of journalisten die sterk kritische standpunten innemen over gevoelige zaken zoals gewapend conflict, corruptie, drugshandel of godsdienst kunnen te maken krijgen met intimidatie en geweld. Vrouwen blijven lijden onder discriminatie en misbruik. Het bewustzijn en kennis van vrouwenrechten in de samenleving is beperkt en de handhaving van wetgeving is zwak. Desalniettemin is de capaciteit van vrouwenorganisaties en hun onderlinge samenwerking versterkt, waardoor zij in staat zijn gebleken om meer druk uit te oefenen op politieke besluitvorming. Nederland stelt de positie van vrouwen consequent aan de orde bij de Afghaanse regering. Ook ondersteunt Nederland het maatschappelijk middenveld. Het MoU tussen het *Department of Women Affairs* en de *Afghan Independent Bar Association*, gericht op bevordering van rechtsbijstand voor vrouwen en juridische bijstand voor vrouwen in de gevangenis is hier een aansprekend voorbeeld van.

126. De Indiase regering zet zich in voor verbetering van de mensenrechtensituatie in het land, maar er zijn nog de nodige problemen in **India**. Deze zijn mede het gevolg van diepgewortelde sociale en culturele factoren en de omvangrijke armoede. Een van de grootste uitdagingen blijft de beperkte handhaving van de wetgeving, bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsomstandigheden en sociale kwesties. Ook corruptie en straffeloosheid vormen een probleem. De vrijheid van meningsuiting is in India grondwettelijk vastgelegd, desondanks zoekt de Indiase regering naar mogelijkheden om de vrijheid van meningsuiting op internet aan banden te leggen in gevallen van (groeps)belediging, blasfemie, haat zaaien, en laster. In aansluiting op de Nederlandse mensenrechtenprioriteiten op het gebied van religieuze minderheden en vrouwenrechten is met Nederlandse steun een "Gender Resource Center" opgericht in Delhi. Het project beoogt de positie van sociaaleconomisch achtergestelde vrouwen te verbeteren. Een ander project voorzag in de capaciteitsopbouw van ruim 600 mensenrechtenverdedigers uit acht Indiase deelstaten. Ook steunt Nederland verschillende NGO's die zich inzetten tegen kinderarbeid.

127. In de tweede helft van 2011 heeft een aantal positieve ontwikkelingen plaatsgevonden in **Birma,** waarmee een fundamentele koerswijziging lijkt te zijn ingezet. Voorbeelden zijn de dialoog tussen regering en Aung San Suu Kyi het vrijlaten van honderden politieke gevangen, nieuwe vakbondswetgeving, nieuwe wetgeving t.a.v. vrijheid van vergadering, meer persvrijheid, het stopzetten van de bouw van de controversiële Myitsone-dam en het wijzigen van de kieswet waardoor de partij van Aung San Suu Kyi (met haar als kandidaat) kan deelnemen aan tussentijdse verkiezingen in april 2012. Ook is er vooruitgang geboekt in het vredesproces met een aantal etnische groeperingen; met sommigen – waaronder de Karen – is een staakt het vuren bereikt. Dit neemt niet weg dat de minderhedensituatie zorgelijk blijft, onder andere wegens het opnieuw opgelaaide conflict in Kachin. Nederland faciliteert d.m.v. bijdragen uit het mensenrechtenfonds vredesonderhandelingen tussen etnische groepen in conflictgebieden en draagt bij aan politieke *empowerment* van etnische groepen. Daarnaast financierde Nederland een aantal projecten m.b.t. persvrijheid en opbouw van het maatschappelijk middenveld.

5.3 Afrika

128. **In delen van de Hoorn van Afrika leidden conflicten en aanhoudende droogte het afgelopen jaar tot geweld, hongersnood en vluchtelingenstromen. Tezelfdertijd zijn elders in Afrika stappen gezet ter bestrijding van straffeloosheid en versterking van de rechtsstaat. Minpunt was de verdere criminalisering van homoseksualiteit in sommige landen.**

129. De mensenrechtensituatie in de Hoorn van Afrika was veelal slecht. Er was sprake van endemisch geweld binnen en tussen staten. Ook voor de ernstige droogte sloegen miljoenen mensen op de vlucht. Tijdens zijn bezoeken aan Kenia, Ethiopië en Somalië besprak staatssecretaris Knapen de dramatische humanitaire situatie in de Hoorn. Met name in **Somalië** eiste de politieke en veiligheidssituatie veel slachtoffers. Op Nederlands verzoek riep de EU zowel AMISOM (African Union Mission in Somalia) als de Transitional Federal Government-troepen op tot het voorkomen van burgerslachtoffers en het respecteren van de mensenrechten. In **Ethiopië** nam het aantal willekeurige arrestaties van oppositieleden en journalisten toe met een beroep op antiterrorisme-wetgeving. Nederland volgde, samen met een beperkt aantal andere EU-lidstaten, de desbetreffende rechtszaken. Een positieve ontwikkeling in **Kenia** was de doorwerking van de nieuwe grondwet waarin mensenrechten beter worden beschermd. Een goed voorbeeld is de recente uitspraak van het Keniaanse Hooggerechtshof dat het arrestatiebevel van het ICC tegen president Bashir van Sudan ook in Kenia moet worden uitgevoerd. De MRA bracht een bezoek aan Kenia; hij benadrukte het belang van de strijd tegen straffeloosheid en een goede samenwerking met het ICC, ook in de zaak tegen de zes hooggeplaatste Kenianen die worden verdacht van het aanzetten tot geweld na de verkiezingen

van 2007.

130. Op 9 juli werd Zuid-Sudan onafhankelijk van **Sudan**. De afscheiding verliep vreedzaam. Wel waren kort tevoren in de Sudanese deelstaten Zuid-Kordofan en Blue Nile gevechten opgelaaid tussen regeringstroepen en de Sudan People's Liberation Movement-North, met vele burgerslachtoffers tot gevolg. Ook in Darfur was sprake van ernstige en massale mensenrechtenschendingen, zoals willekeurige arrestaties en detentie onder slechte omstandigheden. Tevens werd de doodstraf regelmatig opgelegd, soms op minderjarigen. In de jonge staat **Zuid-Sudan** wist de regering uitbarstingen van interetnisch geweld niet te voorkomen. De gehele rechtsketen bleek nog buitengewoon zwak, evenals de rest van het overheidsapparaat.

131. Het Grote Merengebied liet een wat positiever beeld zien dan in voorafgaande jaren het geval was. Zo was geen sprake meer van grootschalig conflict. Wel leidden de verkiezingen in de **Democratische Republiek Congo** in november tot intimidatie van en geweld tegen oppositieleden, journalisten en mensenrechtenverdedigers. Nederland steunde verscheidene activiteiten ter verbetering van de vrijheid van meningsuiting en de positie van mensenrechtenverdedigers in het land. In **Burundi** nam de vervolging van critici van de regering eveneens toe. Ook was sprake van politiek gemotiveerd geweld. Positief was dat een Ombudsman werd geïnstalleerd en de oprichting van een Nationale Mensenrechtencommissie Het parlement van **Rwanda** werkte aan verbeterde wetgeving op het gebied van media, politieke partijen en NGO's. In **Uganda** was mede dankzij Nederlandse steun aan de justitiesector sprake van verbeterde omstandigheden in de gevangenissen en minder achterstallige rechtszaken. Anderzijds slonk de ruimte voor Ugandese mensenrechtenverdedigers, journalisten en advocaten om hun werk te doen. Ook bestond weinig tolerantie voor seksuele minderheden.

132. In Zuidelijk Afrika was de mensenrechtensituatie redelijk constant. Enerzijds was er een geleidelijke vooruitgang omdat mensenrechten openlijker besproken konden worden dan in het verleden. In **Zuid-Afrika** boekte de overheid verdere voortgang in de strijd tegen geweld en criminaliteit - desondanks was het relatief hoge misdaadcijfer, waarvan zowel zwarte als blanke Zuid-Afrikanen slachtoffer zijn, een reden tot zorg. De mensenrechtensituatie in **Zimbabwe** liet onvoldoende verbetering zien, reden waarom de EU-sancties tegen het land verlengd werden. Nederland steunde diverse activiteiten gericht op bescherming van de mensenrechten in Zimbabwe. Ook stelde Nederland de zorgwekkende situatie herhaaldelijk aan de orde in internationale fora.

133. In West-Afrika was sprake van zowel positieve als negatieve ontwikkelingen. **Benin** en **Sierra Leone kondigden aan** de doodstraf af te schaffen. Helaas werd in **Gambia** en **Liberia** de werkingssfeer van de doodstraf juist uitgebreid.

134. Een belangrijke stap in de strijd tegen straffeloosheid is de rechtszaak die in december tegen voormalig president Gbagbo van **Ivoorkust**, wegens mensenrechtenschendingen door zijn troepen in de maanden na de verkiezingen van december 2010. Ook naar de misdrijven van de aanhangers van de huidige president Ouattara zouden hebben begaan is het ICC een onderzoek gestart.

135. In **Nigeria** was sprake van een serie bloedige aanslagen door Boko Haram, een sektarische beweging die steeds meer dood en verderf zaait. Nederland heeft de aanslagen, die deels gericht waren tegen kerken, krachtig veroordeeld. De verdere criminalisering van homoseksualiteit is ook in deze regio een probleem. In Nigeria aanvaardde de Senaat in november een wet die homoseksualiteit verder strafbaar stelde. Nederlands stelde dit in EU-verband aan de orde. Een ander punt van zorg was het zwakke optreden van regeringen tegen vrouwenbesnijdenis, met name in de **Sahel-landen**. Nederland spande zich via ondersteuning van diverse activiteiten in voor het terugdringen van deze verminking.

5.4 De Amerika's

136. **De mensenrechtensituatie op het Westelijk halfrond liet het afgelopen jaar een gemengd beeld zien. In Latijns-Amerika zette de economische groei door en werd de armoede effectief aangepakt, waardoor sociale en economische rechten beter werden nageleefd. Tegenover deze positieve ontwikkelingen tekende zich een toenemende onveiligheid af, voornamelijk (maar niet uitsluitend) in Midden-Amerika. In plaats van staten zijn het vooral non-statelijke groeperingen ('economisch-militaire organisaties') die geweld tegen de bevolking gebruiken. Ondanks de inzet van de betreffende regeringen is het in een aantal landen moeilijk een strijd te voeren tegen de drugskartels en de onveiligheid die zij veroorzaken.**

137. De **Verenigde Staten** waren een belangrijke partner op mensenrechtengebied, onder meer binnen de VN. De resolutie over LHBT-rechten in de MRR en het aan de orde stellen in VN-verband van de mensenrechtensituaties in o.a. Iran, Syrië en Noord-Korea zijn hiervan voorbeelden. Internetvrijheid heeft in het internationale mensenrechtenbeleid van de VS aan urgentie gewonnen: de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Hillary Clinton nam in december bijvoorbeeld deel aan een door Nederland georganiseerde conferentie over dit onderwerp. In april brachten Nederland en de VS een gezamenlijke verklaring uit over vrouwenrechten in opkomende democratieën.

138. De ontwikkelingen in de VS op het gebied van de doodstraf waren in 2011 per saldo positief; met dalende executie- en veroordelingscijfers, gestage toename van het aantal staten zonder doodstraf (New Jersey, New Mexico en Illinois), en afnemende steun voor de doodstraf onder de bevolking. De EU intervenieerde in een aantal individuele gevallen (Troy Davis, Milton Mathis en Humberto Leal, Manuel Valle, Eszra Rhoades en Robert Jackson) en gaf ook verklaringen af over genoemde positieve ontwikkelingen in Illionois en Oregon.]

139. Een aantal EU-lidstaten sloot zich aan bij een Nederlands initiatief waarbij de Europese Commissie werd verzocht om Sodium Thiopental, een stof die gebruikt wordt bij de dodelijke injectie in de VS en die wordt geïmporteerd uit EU, Zwitserland en India, aan te merken als een product waarvoor een vergunning is vereist voor uitvoer voor productief medisch gebruik. De Europese Commissie heeft aangegeven de verordening in 2012 aan te passen.

140. In **Mexico** vond een constitutionele wijziging plaats die door Mexico ondertekende internationale mensenrechtenverdragen gelijkstelt met de Mexicaanse grondwet. Mensenrechtenschendingen, ook op lokaal en federaal niveau, kunnen hierdoor eerder worden onderzocht en bestraft. Het algemene geweldsniveau was ongewijzigd hoog en had een negatief effect op de mensenrechtensituatie en op het werk van mensenrechtenverdedigers. Het justitiesysteem was ineffectief en de straffeloosheid hoog. Geweld tegen vrouwen kwam vaak voor en hun toegang tot justitie wordt bemoeilijkt door discriminatie. Nederland speelde binnen de EU en bilateraal een actieve rol in het veroordelen van deze ontwikkelingen en bij het helpen implementeren van de richtlijnen voor mensenrechtenverdedigers.

141. Gelegen tussen productielanden Colombia en Bolivia en doorvoerland Mexico zijn sommige staten in **Midden-Amerika** niet opgewassen tegen de ongelijke strijd tegen de drugskartels. Straffeloosheid en corruptie bepalen het beeld; het oplossingspercentage van misdrijven is laag en de aangiftebereidheid daalt navenant. De regio kent de op één na hoogste moordcijfers ter wereld. Staten grijpen in sommige gevallen terug op mechanismen van de jaren tachtig, zoals de samenvoeging van politie en leger. Hierdoor zijn mensenrechtenschendingen veelvoorkomend. Vrouwen, kinderen en *indigenas* zijn extra kwetsbaar. Mensenrechtenverdedigers en journalisten doen hun werk onder moeilijke en gevaarlijke omstandigheden. Nederland tracht het geweld tegen vrouwen en *indigenas* en de toenemende straffeloosheid tegen te gaan door organisaties te ondersteunen in onder andere

Guatemala en **Nicaragua**.

142. De mensenrechtensituatie in Zuid-Amerika geeft een wisselend beeld. Er waren positieve ontwikkelingen in **Brazilië** en **Colombia**. Toch was aandacht voor de mensenrechtensituatie in deze landen van belang, omdat er ook verslechteringen zichtbaar waren. Zo kwamen schendingen van mensenrechten en internationaal humanitair recht nog veelvuldig voor in Colombia. Nederland ondersteunde in deze regio mensenrechtenverdedigers, de bestrijding van straffeloosheid, en stimuleerde in Colombia MVO als instrument om de naleving van mensenrechten te bevorderen. Nederland steunde ook een programma gericht op het bestrijden van vrouwen- en kinderhandel in grensgebieden met Brazilië.

143. In andere landen is de algemene mensenrechtensituatie juist verslechterd. In **Bolivia** reageerde de overheid bijvoorbeeld met geweld op protesten. Nederland stelde, door steun aan de Ombudsman, mensenrechtenschendingen aan de orde, bijvoorbeeld rondom de protesten tegen de aanleg van een weg door een natuurpark. De Nederlandse regering heeft daarnaast haar zorgen uitgesproken over de toename van kortstondige detenties in **Cuba** en heeft op 21 september aangedrongen bij de EDEO om stappen te ondernemen. Deze nieuwe strategie van kortstondige detenties in Cuba blijkt zeer effectief in het voorkomen dat mensen zich verenigen en de straat opgaan. Nog voordat de internationale gemeenschap kan reageren, zijn de mensen zonder aanklacht dikwijls alweer op vrije voeten gesteld. Mede daarom besteedt Nederland aandacht aan de informatievoorziening rondom detenties, het onderhouden van contact met vreedzame opponenten en het steunen van mensenrechtenverdedigers. Monitoring vindt plaats in nauwe afstemming met gelijkgezinde landen. In de aanloop naar 10 december heeft de ambassade op uitnodiging van de Damas de Blanco deelgenomen aan de herdenking van hun voorvrouw Laura Pollán.

144. Ook de visie van president Chávez van **Venezuela** dat individuele mensenrechten ondergeschikt zijn aan het welzijn van het volk en de doelstellingen van de revolutie gaf reden tot zorg. In **Venezuela** is in 2011 de aandacht vooral uitgegaan naar vrijheid van meningsuiting en mediavrijheid. Voorts is het in 2009 gestart programma gericht op het helpen voorkomen van kindsoldaten in de grensregio en het in 2010 gestart programma ter versterking van de vrouwenrechten afgerond. Voor beide programma's wordt een nieuw voorstel om aan deze activiteiten continuïteit te kunnen geven geëvalueerd. In 2011 is er een nieuw project opgestart ter bevordering van de bewustwording bij kinderen op openbare scholen over burgerwaarden. In het komende (verkiezings) jaar zal voorrang worden gegeven aan projecten gerelateerd aan de bevordering van eerlijke en transparante verkiezingen.

5.5 Europese landen

145. **De mensenrechtensituatie in Europa kende een aantal zorgelijke ontwikkelingen. Vooral de omstreden mediawet en de wet voor registratie van kerkgenootschappen in Hongarije baarde zorgen. In de Westelijke Balkan heeft het perspectief op toetreding tot de EU tot voortzetting van constructief-kritisch beleid geleid. Aandachtspunten zijn het bevorderen van rechtsstatelijkheid, mediavrijheid en LHBT-rechten.**

146. In het uitbreidingsbeleid van de EU werd rechtsstatelijkheid nog centraler gezet. De Europese Commissie werkt een nieuwe methodiek voor toekomstige toetredingsonderhandelingen uit over de hoofdstukken 23 (rechtsstaat en fundamentele rechten) en 24 (justitie, vrijheid en veiligheid). Deze hoofdstukken raken het hart van de Europese waardengemeenschap. De Raad erkent het belang van deze onderwerpen en stelt, met verwijzing naar de geleerde lessen uit de onderhandelingen met Kroatië, dat voortgang op deze hoofdstukken centraal staat in de toenadering tot de EU. De Commissie kan 'correctieve maatregelen' nemen in het onderhandelingsproces met kandidaat-

lidstaten bij terugval op het gebied van de rechtsstaat of fundamentele vrijheden.

147. Het **Griekse** Actieplan voor Asiel & Migratie heeft door de zwakke bestuurlijke capaciteit en de financieel-economische crisis nog geen vooruitgang gebracht in de slechte situatie van de detentiecentra en de grote achterstand in de behandeling van asielaanvragen. Tijdens bezoeken van de Vaste Kamercommissie voor Immigratie & Asiel en de minister voor Immigratie, Integratie en Asiel, Leers, dit najaar zijn deze punten aan de orde gekomen.

148. In het najaar werd in **Tsjechië** i.s.m. een Tsjechische NGO door de ambassade een 'Max van der Stoel'-colloquium georganiseerd over het betrekken van dissidenten bij het verbeteren van mensenrechtensituaties.
Nederland sponsorde de Rainbow Parade in Bratislava, **Slowakije**. Ook organiseerde de ambassade een tweetal debatten op middelbare scholen, om het onderwerp LHBT bespreekbaar te maken voor een jong publiek.

149. Zowel in Europees verband als met de Benelux heeft Nederland zorgen uitgesproken over recente wetgeving in **Hongarije**, waaronder de nieuwe Hongaarse grondwet, de omstreden mediawet en de controversiële wet voor de registratie van kerkgenootschappen. Nederland heeft daarbij benadrukt dat de wetgevingsprocessen transparant, zorgvuldig en inclusief moeten verlopen, met inachtneming van trias politica en alle internationale standaarden en verdragen waaraan Hongarije gehouden is.

150. De Nederlandse inzet voor mensenrechten in de **Westelijke Balkan** is gerelateerd aan het perspectief op toetreding tot de EU. Mede dankzij Nederlandse inbreng heeft de EU haar constructief-kritische beleid voortgezet, waarbij het perspectief op lidmaatschap als hefboom wordt gebruikt om de vereiste veranderingen te bevorderen. Duidelijkste voorbeelden hiervan zijn de arrestaties van Mladić en Hadzić, de laatste twee voortvluchtigen van het Joegoslavië-tribunaal. Dit beleid wordt bijgestaan door concrete steun aan deze landen. Ook zet Nederland in het kader van het EU-uitbreidingsbeleid stevig in op mensenrechten: respect voor LHBT-rechten, democratisering en de rechtsstaat zijn belangrijke onderdelen van de politieke criteria waar landen die op termijn tot de EU willen toetreden aan moeten voldoen. Nederland heeft zijn ontwikkelingssamenwerking met de Westelijke Balkan beëindigd maar blijft gericht ondersteuning bieden met bescheidener instrumenten, waaronder het Mensenrechtenfonds en het hulpprogramma voor maatschappelijke transformatie (Matra). De Nederlandse focus hierbij ligt op het bevorderen van rechtsstatelijkheid, mediavrijheid en LHBT-rechten. Tot aan het sluiten van de toetredingsonderhandelingen met Kroatië heeft Nederland met succes geijverd voor voortgezette controle op de rechtsstaat.

151. Nederland heeft via nationale projecten een bijdrage geleverd aan verdere hervormingen van de justitiële sector in **Roemenië en Bulgarije**. De nauwe politiesamenwerking tussen deze landen en Nederland droeg bij aan de bestrijding van zware criminaliteit zoals mensenhandel en illegale prostitutie.

152. In de Baltische staten heeft Nederland een substantiële bijdrage geleverd aan de UPR's van zowel **Estland** als **Litouwen**. Daarnaast ondersteunde de ambassade in Litouwen verscheidene projecten met een focus op tolerantie en huiselijk geweld. In Estland ontbreekt wettelijke erkenning van relaties tussen personen van hetzelfde geslacht. Nederland heeft zich in het afgelopen jaar vooral ingezet voor bevordering van LHBT-rechten, onder meer door zichtbare deelname aan de *Baltic Pride* en het ondersteunen van projecten. In september werd het eerste voor het publiek toegankelijke LHBT-informatiecentrum in Tallinn geopend. In **Letland** werden projecten gesteund met als doel rechtsstaatversterking en het terugdringen van corruptie. Ook richtte de ambassade zich op vrouwenrechten.

153. Hoewel ratificatie van het OPCAT een positieve ontwikkeling in de mensenrechtensituatie van **Turkije** is, blijven er vele belangrijke aandachtspunten bestaan, onder meer de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de rechten van minderheden (waaronder godsdienstige minderheden), de vrijheid van meningsuiting, vakbondsrechten, de positie van vrouwen in de Turkse samenleving en kinderrechten. In november vond in Ankara het eerste LHBT-filmfestival plaats. Nederland droeg bij aan de organisatie van dit zogenaamde *PinkLife Queerfest*, dat werd georganiseerd door een lokale NGO. Ook vond in november de '*Freedom Express'* plaats. Debatten werden gehouden in Istanbul, Izmir en Ankara, waarin panelleden en het publiek over de vrijheid van meningsuiting in Turkije debatteerden. De Raad Algemene Zaken van de EU nam in december 2011 conclusies aan over EU-Uitbreiding. De Raad nam stevige en uitgebreide conclusies aan over Turkije. Turkije wordt hierin opgeroepen verdere politieke hervormingen door te voeren en de rechten van minderheden en de vrijheid van meningsuiting en media te respecteren. Mede op aandringen van Nederland verwijst de Raad naar het belang van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging alsmede vrouwen- en kinderrechten.

5.6 Oost-Europa en Centraal Azië

154. **In de regio Oost-Europa en Centraal-Azië is de mensenrechtensituatie het afgelopen jaar niet vooruit gegaan. Het democratisch gehalte van Rusland en Oekraïne is zorgwekkend. Ook de Zuidelijke Kaukasus geeft een gemengd beeld. De verslechterde mensenrechtensituatie in Wit-Rusland was dusdanig dat het sanctiebeleid is uitgebreid door de EU. Specifiek aandachtspunt is godsdienst, voornamelijk in Kazachstan, Oezbekistan en Turkmenistan.**

155. De mensenrechtensituatie in **Rusland** is niet structureel veranderd ten opzichte van vorig jaar. Zorgpunten waren onder andere de vrijheid van meningsuiting, het democratische gehalte, het niveau van de rechtsstaat, LHBT-rechten en vooral ook de situatie in de Noordelijke Kaukasus. Dat er vrijwel ongehinderd gebruik gemaakt kon worden van internet was positief voor de vrijheid van meningsuiting. Dit is ook gebleken bij de laatste verkiezingen begin december. In bilaterale gesprekken met de Russische regering werd consequent aandacht besteed aan bevordering van de mensenrechtensituatie in Rusland. De premier benadrukte dat het Russische moderniseringsstreven ook een kwestie moet zijn van een versterking van de rechtsstaat en mensenrechten. Minister Rosenthal heeft de mensenrechtensituatie in Rusland aan de orde gesteld bij zijn Russische ambtgenoot tijdens zijn bezoek aan Moskou in maart (o.a. de Magnitsky-kwestie). In EU-verband dringt Nederland erop aan dat mensenrechten aan de orde worden gesteld tijdens de reguliere toppen tussen de EU en Rusland (recent december 2011).

156. Uit het Matra- en Mensenrechtenfonds steunden de ambassade in Moskou en het Consulaat Generaal Sint Petersburg meer dan twintig projecten op mensenrechtengebied. Steun is onder meer gegeven aan een onafhankelijke nieuwswebsite over de Noordelijke Kaukasus en NGO's die LHBT-rechten bevorderen. In Sint Petersburg werd een nieuw opgericht juridisch centrum ter ondersteuning van NGO's gesteund. Ook zijn er projecten gefinancierd op het gebied van anti-corruptie, tolerantie en bestrijding van xenofobie. Een bekende Russische foto-blogger werd uitgenodigd om een fotoreportage te maken van de *Gay Pride* in Amsterdam om de discussie over LHBT-rechten in Rusland te bevorderen.

157. In **Oekraïne** was sprake van uitholling van de rechtsstaat, als gevolg van toenemende politieke controle over de rechterlijke macht, selectieve vervolging van oppositieleden en wijdverbreide corruptie. De veroordeling van ex-premier Timosjenko in oktober was een sprekend voorbeeld. In diverse bilaterale contacten werden de Nederlandse zorgen hierover benadrukt. In EU-verband is de ondertekening van het nieuwe Associatieakkoord vanwege de verslechterende situatie op het gebied van de rechtsstaat mede op Nederlands aandringen tot nader orde uitgesteld. Via het Matra-

programma en het Mensenrechtenfonds worden mensenrechtenprojecten ondersteund, onder meer op het terrein van LHBT-rechten.

158. De mensenrechtensituatie in **Wit-Rusland** is na de presidentsverkiezingen van december 2010 verslechterd. Dit is te zien aan een toename van politieke gevangenen, voortdurende intimidatie van het maatschappelijk middenveld en het opleggen van de doodstraf. Minister Rosenthal heeft meerdere malen het regime opgeroepen alle politieke gevangenen vrij te laten en te rehabiliteren. Minister Opstelten van Veiligheid en Justitie heeft, samen met meerdere Europese collegaministers, met een brief aan de Wit-Russische Minister van Justitie zijn zorgen geuit over de tegenwerking, vervolging en het uit het ambt zetten van advocaten door de Wit-Russische autoriteiten. Mede op Nederlandse aanmoediging hanteerde de EU een strikt sanctiebeleid ten aanzien van het regime. In oktober besloot de EU de sanctielijst, bestaande uit een EU-inreisverbod en bevriezing van financiële tegoeden, met personen die betrokken zijn bij schending van rechten van Wit-Russische burgers verder uit te breiden. Daarnaast werd besloten tot een embargo op wapens en middelen die kunnen worden ingezet voor interne repressie. Verdere leningen van de *European Investment Bank* aan het Wit-Russische regime werden afhankelijk gemaakt van verbeteringen in de mensenrechtensituatie en de EU besloot voor het eerst ook sancties in te stellen tegen bedrijven die aan het regime zijn gelieerd. In OVSE-kader zette Nederland zich in om het Moskou Mechanisme, een krachtig OVSE-signaal van ongenoegen over de mensenrechtensituatie in een land, in te roepen tegen Wit-Rusland.

159. In **Moldavië** werden de mensenrechten door de hervormingsgezinde regering over het algemeen geëerbiedigd. Moldavië voert een constructieve mensenrechtendialoog met de EU en onderhandelt over een nieuw EU-Associatieakkoord, waarin mensenrechten en democratie essentiële onderdelen vormen. Zorgwekkend was de sterke maatschappelijke weerstand tegen een wetsvoorstel dat verbod op discriminatie op grond van seksuele geaardheid regelt. De post droeg actief bij aan aandacht voor mensenrechten door regelmatige gesprekken met regering, mensenrechtenorganisaties en NGO's. Daarnaast nam de MRA in februari deel aan een conferentie in de hoofdstad Chisinau ter viering van het vijfjarig bestaan van de COC-steun aan LHBT-organisaties in zeven voormalige Sovjetrepublieken.

160. Het positieve beeld over mensenrechten in Moldavië geldt niet voor de afgescheiden regio Transdnjestrië, waar de Moldavische regering geen controle over uitoefent, en waar de mensenrechtensituatie beduidend slechter is. Doordat deze regio internationaal niet erkend wordt, heeft de internationale gemeenschap weinig mogelijkheden om de mensenrechtensituatie daar te monitoren en te bevorderen. Toch steunt Nederland er enkele NGO's.

161. In **Kazachstan** werd zorgwekkende nieuwe wetgeving op het gebied van religieuze organisaties aangenomen. Nederland was actief in het land betrokken met pilotactiviteiten inzake vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. In samenwerking met de EU en andere landen stelde Nederland de positie van gedetineerde mensenrechtenverdedigers aan de orde in relevante fora, en verhoogde het profiel van gedetineerde mensenrechtenverdedigers, onder andere door hen in detentiecentra en strafkolonies te bezoeken. De amnestiewet is aangepast waardoor een aantal gedetineerde mensenrechtenverdedigers binnen de criteria van deze wet vallen. In **Kirgizië** ondersteunde Nederland de opbouw van een monitoringsmechanisme in gevangenissen. Ook werd bijgedragen aan een project om kinderverwaarlozing tegen te gaan. Nederland leverde een bijdrage aan de UPR van **Tadzjikistan** door onder meer vragen te stellen over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in het land.

162. Hoewel **Turkmenistan** enkele stappen heeft gezet op weg naar politieke hervormingen, zijn deze nog ontoereikend. Specifieke zorgpunten zijn repressie van de oppositie, vrijheid van meningsuiting en van godsdienst. De situatie in **Oezbekistan** gaf nog meer aanleiding tot zorg vanwege willekeurige

arrestaties en martelingen. Daarnaast kwam onderdrukking van oppositiegroepen en beperking van religieuze vrijheden steeds meer voor. De ambassade in Moskou ondersteunde een project in Oezbekistan ter verbetering van de detentieomstandigheden van godsdienstige gevangenen.

163. Nederland is in EU-kader betrokken bij de mensenrechtendialoog met Centraal-Aziatische landen en via de Speciaal Vertegenwoordiger voor Centraal Azië werd structureel aandacht gegeven voor de mensenrechtensituatie en de situatie van individuele mensenrechtenverdedigers. De OVSE ondersteunde diverse mensenrechtenprojecten in de regio.

164. In de **Zuidelijke Kaukasus** was het beeld gemengd. De gebieden Zuid-Ossetië en Abkhazië in **Georgië** en Nagorno-Karabakh in de relatie tussen **Armenië** en **Azerbeidzjan** drukten hun stempel op de mensenrechtensituatie. Armenië zag toenemende restricties in vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Mensenrechten vormden een vast agendapunt bij bilaterale gesprekken. Nederland ondersteunde in 2011 activiteiten in Armenië en Georgië uit het Matra-programma en uit het ontwikkelingssamenwerkings-programma voor Georgië, bijvoorbeeld op het gebied van mensenrechten en kindermishandeling en -verwaarlozing. Ook de EU was bijzonder actief in de regio. Door de EU Speciaal Vertegenwoordiger voor de Zuidelijke Kaukasus worden mensenrechten stelselmatig opgebracht. Mensenrechten en democratisering vormen tegelijkertijd essentiële onderdelen in de onderhandelingen voor nieuwe EU-Associatieakkoorden met deze landen. Ook in het kader van de reguliere overlegstructuren tussen de EU en deze landen en in het Oostelijk Partnerschap-verband worden deze landen stevig op hun mensenrechtenverplichtingen aangesproken.

165. Tijdens de Top van het Oostelijk Partnerschap op 29 en 30 september 2011 in Warschau, waar de minister-president aan deelnam, hebben Nederland en de EU specifiek het belang van mensenrechten en democratisering benadrukt. De regeringsleiders namen een aparte verklaring over Wit-Rusland aan, waarin de slechte mensenrechtensituatie werd veroordeeld en waarin werd opgeroepen politieke gevangenen vrij te laten. Wit-Rusland nam niet deel aan deze Top. Ook via de Nederlandse Speciaal Vertegenwoordiger voor het Oostelijk Partnerschap zet Nederland bilateraal in op het belang van fundamentele rechten in de relaties met de deze landen.

6 Bijlagen

6.1 Overzicht activiteiten ambassades 10 december

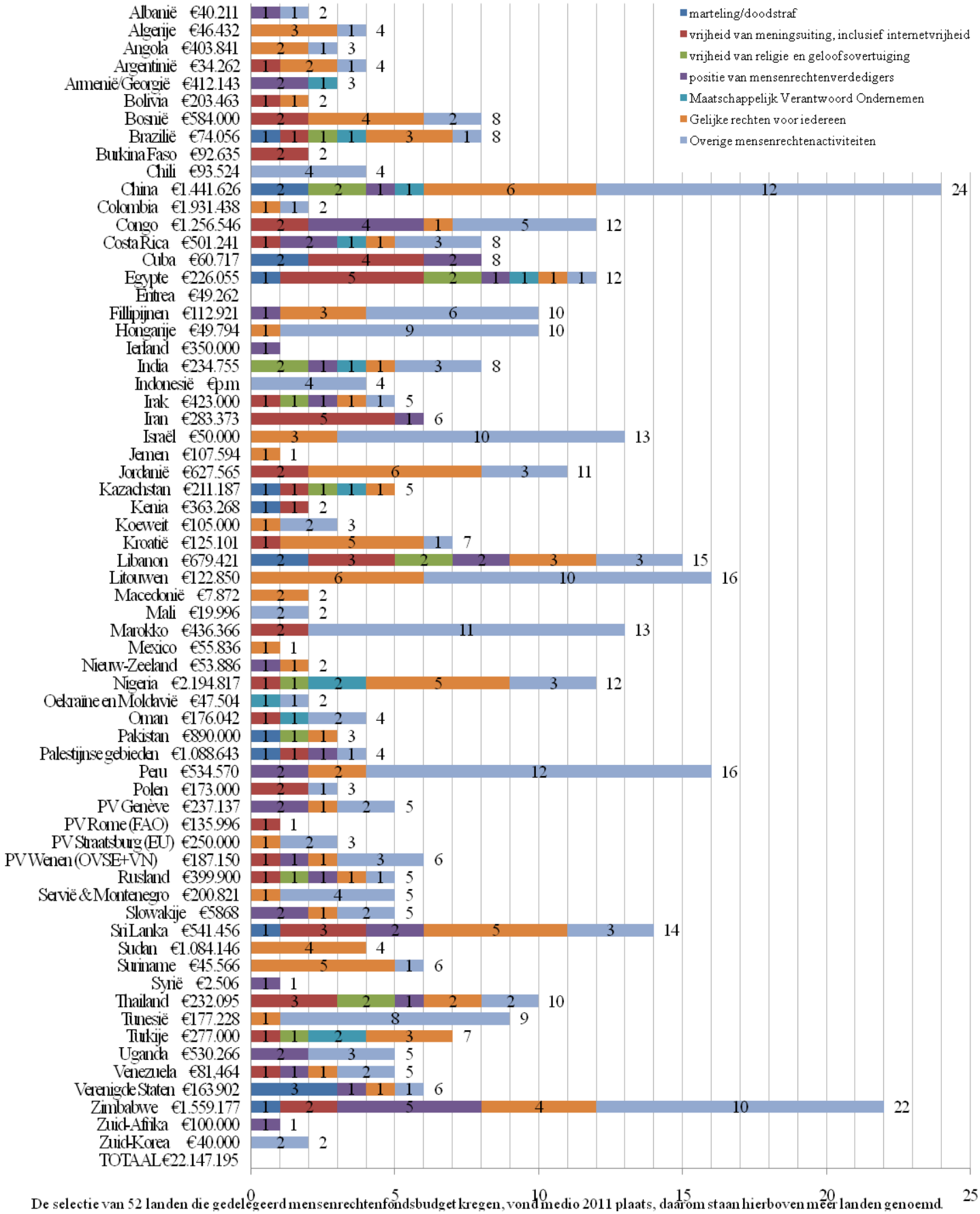
Land	Ambassade	Activiteit
Afghanistan	Kaboel	Op de ambassade vond een debat plaats tussen studenten van verschillende universiteiten in Kaboel over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en vrouwenrechten.
Albanië	Tirana	Een universiteit in Tirana organiseerde i.s.m. de ambassade een mensenrechtendebat over de mensenrechtensituatie en eigendomsrechten in Albanië.
Algerije	Algiers	Op verzoek van de ambassade is in EU-verband een receptie georganiseerd voor mensenrechtenverdedigers.
België	Brussel	I.s.m. het Vlaams-Nederlandse Huis de Buren vond een film- en debatavond over de mensenrechtensituatie in Irak plaats.
Benin	Cotonou	I.s.m. Unicef Benin is een seminar georganiseerd over kinderarbeid. Tegelijkertijd werd er een voorstelling gegeven voor en door kinderen op de centrale markt van Cotonou.
Bosnië	Sarajevo	De ambassade toonde aan schoolkinderen van twee verschillende bevolkingsgroepen een documentaire over de angsten en vooroordelen van jongeren over andere bevolkingsgroepen, gevolgd door een discussie. Ook werden twee documentaires getoond op de ambassade.
Bulgarije	Sofia	De ambassade toonde mensenrechtendocumentaires van de Movies that Matter-reeks in Sofia en Plovdiv.
Burkina Faso	Ouagadougou	Het ministerie van Justitie en Promotie van Mensenrechten organiseerde het Nationale Forum voor Mensenrechten en de Burgerschapsweek, ondersteund door de ambassade.
China	Peking	I.s.m. de *Benelux Chamber of Commerce* en MVO Nederland vond een seminar plaats over MVO in China. Ook werden de *Rainbow Awards* uitgereikt aan Chinese *mainstream*-media die het afgelopen jaar op positieve wijze aandacht besteedden aan Chinese LHBT. Met enkele EU-collega's werd deelgenomen aan een discussie met Chinese studenten over de universaliteit van mensenrechten. Op de ambassade werd de documentaire *Blood in the Mobile* vertoond met Chinese ondertiteling, gevolgd door een nagesprek.
Colombia	Bogotá	De ambassade organiseerde een mensenrechtenontbijt voor NGO's over MVO.
Costa Rica	San José	I.s.m. de Anne Frank Stichting is een workshop georganiseerd voor migrantenjongeren van de *Red de Jóvenes sin Fronteras* met als thema xenofobie. Daarnaast werd de persoonlijke boekencollectie van wijlen prof. Theo van Banning gedoneerd aan het Inter-Amerikaanse Instituut voor de Rechten van de Mens.
Egypte	Cairo	In het cultureel centrum van Cairo vertoonde de ambassade de documentaire *Stand van de Sterren* over vrijheid van godsdienst.
Filipijnen	Manilla	Tijdens de anti-mensenhandel-initiatieven van de *Visayan Form Foundation* en tijdens de lancering van het mensenrechtenverdedigersforum van *Alternative Law Group* en de

		Filipijnse mensenrechtencommissie is door de ambassade steun betuigd. Ook werd de Nederlandse film *Wit Licht* vertoond door het ABS-CBN News Channel.
Hongarije	Boedapest	De ambassade was aanwezig bij bijeenkomst van een onafhankelijke Roma-NGO. Daarnaast is een mensenrechtenevenement van Hongaarse maatschappelijke organisaties gesteund, met presentaties, workshops, discussies en concerten van populaire Hongaarse bands.
Indonesië	Jakarta	I.s.m. het Indonesische *Ma'arif Institute* organiseerde de ambassade een evenement in het Erasmus Huis waarbij de Indonesische film *Mata Tertutup* werd vertoond over het gevaar van indoctrinatie door islamitische fundamentalistische organisaties, gevolgd door een paneldiscussie.
Israël	Tel Aviv	Een thema-paneldiscussie over LHBT-rechten met aansluitend een receptie voor (algemene) mensenrechtenorganisaties in Israël en de internationale gemeenschap werd georganiseerd i.s.m. de EU-delegatie, de Zweedse ambassade en een Israëlische LHBT-rechtenorganisatie.
Jordanië	Amman	Tijdens het *Karama Human Rights Film Festival* financierde de ambassade een driedaags forum voor jonge activisten uit de regio over de mensenrechtensituatie en democratische ontwikkelingen in hun land. Ook werd de documentaire *Justice for Sergei* vertoond.
Kenia	Nairobi	In Kisumu bezocht de ambassadeur een ziekenhuis voor slachtoffers van *post-election violence*. In Eldoret sprak hij met verschillende mensenrechtenverdedigers en gaf hij een introductie tijdens een mensenrechtencollege aan de *Law School of Moi University*. Ook werd bijgedragen aan een EU-publicatie in de krant.
Kirgizië	Astana	Nederland vertoonde de documentaire *Justice for Sergei* en nam deel aan het documentairefestival over gevangenissen. De ambassade was aanwezig bij een lezing over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging aan de *Nazarbayev Universiteit* en nam deel aan een mensenrechtenlunch georganiseerd door Scandinavische landen.
Libanon	Beiroet	De ambassade nam deel aan een EU-debat over mensenrechten aan de *Lebanese University* in Noord-Libanon en een mensenrechtendebat in Sidon (Zuid-Libanon) dat werd georganiseerd door een door de ambassade gesteunde mensenrechten-NGO.
Litouwen	Vilnius	I.s.m. de NGO *National Institute for Social Integration* en de mensenrechtencommissie van het Litouwse parlement organiseerde de ambassade een dialoog tussen mensen uit sociaal kwetsbare groepen om tolerantie en wederzijds begrip te stimuleren.
Macedonië	Skopje	I.s.m. VN- en EU-Delegaties in Skopje heeft de ambassade deelgenomen aan de organisatie van een NGO-markt, een panel discussie tussen mensenrechtenverdedigers en jeugd en de vertoning van de documentaire *The Devil Operation* in het EU-informatiecentrum in Skopje.
Marokko	Rabat	De ambassade vertoonde de film *Coming out of the Nkuta* over homoseksualiteit in Kameroen, gevolgd door een debat.
Mexico	Mexico-stad	De ambassade nam deel aan een lokale EU-bijeenkomst over mensenrechtenverdedigers en aan een EU-Mexico lokale dialoog over de bescherming van mensenrechtenverdedigers.
Nieuw-	Wellington	I.s.m. de Nieuw-Zeelandse mensenrechtencommissie is een evenement

Zeeland		georganiseerd in Auckland met aandacht voor het menselijke gezicht van klimaatverandering in de Pacific. Tijdens deze bijeenkomst werd de documentaire *There once was an island* vertoond, gevolgd door een paneldiscussie.
Nigeria	Abuja	De door Nederland gefinancierde uitreiking van de *Wole soyinka Investigative Reporting Award* vond plaats in Lagos.
Uganda	Kampala	De ambassade heeft i.s.m. de *Uganda Human Rights Commission*, het *Human Rights Network Uganda* en de OHCHR de documentaire *The Devil Operation* vertoond, gevolgd door een discussie.
Oekraïne	Kiev	Bij de lancering van de *Human Rights Call for projects 2012* werd aandacht besteed aan de Dag van de Rechten van de Mens.
Pakistan	Islamabad	De ambassade organiseerde een lunch met NGO's en een professor genderstudies. Ook deed de ambassade mee met activiteiten van NGO's om aandacht te vragen voor de *'16 days of activism against gender violence'*.
Polen	Warschau	De ambassade financierde vier Nederlandse inzendingen naar het filmfestival *Watchdocs* in Warschau waar documentaires met diverse mensenrechtenthema's werden vertoond.
Roemenië	Boekarest	De ambassade organiseerde de vertoning van de documentaire *A Class Divided*met een workshop op een middelbare school, waarna een groepsdebat volgde. Deelnemers ontvingen een kopie van *Het Dagboek van Anne Frank* in het Roemeens.
Rusland	Moskou	Het internationale mensenrechtenfilmfestival '*Stalker'* werd in Moskou geopend door de ambassade en de organisatoren, en voor een groot deel gefinancierd door Nederland.
Rwanda	Kigali	In EU-verband vond een middag plaats met een presentatie van en discussie over projecten met betrekking tot media en verzoening, training van mensenrechtenverdedigers en vakbondsrechten. Aansluitend werd de film *Blood in the mobile* getoond.
Saoedi-Arabië	Riyad	In EU-verband is de *Chaillot Prize* uitgereikt, waarbij Nederland het *Prince Salman Centre for Disability Research* had genomineerd.
Servië en Montenegro	Belgrado	De ambassade in Belgrado organiseerde een debat over de verantwoordelijkheid van bekende personen om zich in te zetten voor mensenrechten, waarna de film *Parade* werd vertoond.
Slowakije	Bratislava	De ambassade steunde een NGO die campagne voerde tegen geweld tegen vrouwen met een conferentie, straattheater, een publieke demonstratie, een fototentoonstelling en activiteiten op scholen. Daarnaast organiseerde de ambassade twee debatten voor scholieren over de arbeidsverdeling tussen man en vrouw in huishoudens.
Sudan	Khartoem	In EU-verband is een persbericht naar lokale dagbladen gestuurd en is een film vertoond met aansluitend een discussie over kindsoldaten. Ook vond een schenking van juridische mensenrechtenboeken plaats aan de Universiteit van Khartoem.
Sri Lanka	Colombo	De ambassade was nauw betrokken bij het opzetten van de EU *Human Rights Defenders*-dag.
Suriname	Paramaribo	De ambassade organiseerde i.s.m. de mensenrechtenorganisatie *Moiwana* een wandeltocht tegen geweld.
Syrië	Damascus	Mede op initiatief van Nederland is een lokale EU-verklaring afgegeven waarin het bestaande geweld sterk werd veroordeeld en de speciale rapporteur die in het leven is geroepen door de MRR wordt

		verwelkomd.
Trinidad en Tobago	Port of Spain	I.s.m. andere EU-lidstaten is een gemeenschappelijke persverklaring uitgegeven waarin onder meer aandacht werd gevraagd voor goed bestuur en afschaffing van de doodstraf.
Tunesië	Tunis	De ambassade vertoonde de film *Son of Babylon*, met aansluitend een debat in een cultureel jongerencentrum.
Turkije	Ankara	In Istanbul werd een mensenrechtenfilmfestival over kinderrechten en kinderarbeid financieel gesteund en gefaciliteerd. In Ankara organiseerde de ambassade een seminar over kinderarbeid, waarbij de NGO *Development Workshop* de tussentijdse bevindingen van hun studie naar de positie van kinderen in de seizoensarbeid presenteerde.
Venezuela	Caracas	Op de ambassade vond een seminar plaats over de preventie van rekrutering van kinderen en adolescenten door gewapende groepen. De organisatie *Servicio Jesuita de Refugios* presenteerde hierbij de resultaten van haar kindsoldatenproject in de grensstreek met Colombia.
Verenigde Staten	Washington	In Washington, DC werd i.s.m. Google een Internetvrijheid-seminar gehouden om de impact van de Internetvrijheidconferentie in Den Haag in beleidskringen in Washington te maximaliseren.
Vietnam	Hanoi	In het Goethe Instituut is de documentaire *Position among the Stars* vertoond met Vietnamese ondertiteling.
Zimbabwe	Harare	De ambassade organiseerde i.s.m. met de Zimbabwaanse mensenrechtenvereniging (ZimRights) en de nationale LHBT-vereniging in Gweru een toneelvoorstelling, toespraken en een wedstrijd tussen schoolkoren met als thema '*Grassroots*-deelname in de promotie van sociale en economische rechten'.
Zwitserland	PV Genève	De Permanente Vertegenwoordiging bij de VN organiseerde een workshop over netwerken voor specialisten uit VN-organisaties.

6.2 Overzicht Mensenrechtenfonds

De selectie van 52 landen die gedelegeerd mensenrechtenfondsbudget kregen, vond medio 2011 plaats, daarom staan hierboven meer landen genoemd.